

Қағаз
84/5Қағаз

Қағаз

КҮН ТОЛҒАУЫ

Жамбыл Жабаев

ЖАМБЫЛ ЖАБАЕВ

MAZMUNDAMA

MAZMUNDAMA

Р. МҮСІРЕПЕ
АУРАНЫҢ О

ҚОҒАМ

84 (5 409)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҚАЗАҚСТАН ЖАМБЫЛ ЖАБАЕВ

ЖАМБЫЛ ЖАБАЕВ

«Мазмұндама» қоғамдық қоры

Астана

67189

Күн талғауы

MAZMUNDAMA

**Ғ. МҮСІРЕПОВ
АУДАНЫҢ ОКЖ**

ӘОЖ 821.512.122-1

КБЖ 84(5Қаз)-5

Ж13

Кітапты баспаға әзірлеген
«Мазмұндама» қоғамдық қоры

Жамбыл Жабаев

Ж13 Күн толғауы. Алматы: «Мазмұндама» қоғамдық қоры, 2022. – 116 бет.

ISBN 978-601-80634-2-8

Жамбыл Жабаевтың бұл жинағында осы кезге дейін жазылған бірнеше өлеңдері, жыр-дастаны мен айтыстары топтастырылған. Тарихтың ызғарлы уақыттарының кезеңінде өз халқына үміт беріп, ерлік пен елдікке шақырған өлеңдері қазіргі кезде де жоғары бағалануда. Келер ұрпақтың болашағының жарқын болуына ықпалдасып, өзінің өнегесі мен тәрбиесін өлеңдері арқылы жеткізген. Ұлы Отан соғысы кезінде Жамбыл өлеңдері майдан даласын шарлап, жауынгерлерді ерлікке, ел қорғауға шақырды.

Барлық құқығы қорғалған. Осы кітаптың бірде-бір тарауын қандай түрде де авторлық құқық иесінің жазбаша рұқсатынсыз көшіріп басуға болмайды.

ӘОЖ 821.512.122-1

КБЖ 84(5Қаз)-5

ISBN 978-601-80634-2-8

© «Мазмұндама» қоғамдық қоры, 2022

Мазмұны

Өлеңдер

Сарыбайға.....	8
Жайлау.....	9
Асқан бұлбұл.....	11
Сұр жылан.....	12
Қымыз.....	15
Күн толғауы.....	16
Жаңа жыл.....	19
Сырттанға.....	20
Асау үйреткен жігіттерге.....	21
Абайдың суретіне.....	21
Тауда.....	22
Барлыбайға.....	22
Тәжібайға.....	23
Кәрілік.....	24
Майданға хат.....	25
Темір тұлпар мінген қыз.....	26
Мыржыға.....	30
Төлегенге.....	30
Сыздық сұлтанға.....	31
Кәмшат қыз.....	32
Пұшықтың ұрыға айтқаны.....	34
Әке әзілі.....	35
Сүйінбайға.....	36

Шалтабайға	37
Тәйтi мен Шыбыл шалға.....	38
Бұрымға.....	38
Патша әмiрi тарылды	39
Сараң бай мен жомарт кедей	41
Қуғын	42
Ленинградтың өренiм!.....	42
Жылқышы	49
Артықша туған азамат.....	50
Амангелдi.....	51
Ағайын-туған, есен бол	52
Жалғызбын деп жүрмесiн.....	53
Өсиет.....	54
Әкеме	55
Балама хат.....	55
Жаз жыры.....	57
Менiң өмiрiм	60
Соңғы сөз.....	62

Жыр-дастан

Сұраншы батыр.....	64
--------------------	----

Айтыстар

Жамбыл мен Айкүмiс.....	106
Бөлектiң қызы мен Жамбыл.....	108
Жамбыл мен бөлтiрiк	110

Әлендер

Сарыбайға

Сареке, салдым бір сөз сыныңызға,
Сіздің сын таразы ғой сырымызға.
Қолыма домбыра алып, талап қылдым,
Бересіз қандай бата ұлыңызға?

Жаманның көңілі көкте, жерде басы,
Алыс қой аңғарғанға екі арасы.
Жақсының өзі кішік, ойы биік,
Бірдей ме екеуінің мәртебесі?

Біреулер малмен бәрін бөктеріп жүр,
Айтқанды ақыл, нұсқа жек көріп жүр.
Көтеріп дүниенің көң-қоқырын,
Апарып қай шұқырға төккелі жүр?

Біреулер «қайтемін» деп қалтаңдап жүр,
Әркімнің аузына бір жалтаңдап жүр.
Біреулер біліп тұрып жете алмайды,
Аяғын қандай нәрсе арқандап жүр?

Көңілі кейбіреулердің бұлтта жүр,
Ұстауға күн мен айды жуықтап жүр.
Біреулер қара сөзді қамшы қылып,
Қуды мініп, құланды құрықтап жүр.

Қайсысын маған соның еп көресіз?
Әкетсем өзім таңдап, өкпелерсіз...
Сүйекемнің сүйгенін ойласаңыз,
«Өлең болсын серігің», – деп бересіз!

Айырылдым арманменен, қайран Бұрым,
Айдай ед толықсыған аппақ нұрың.
Алдандым, аяғымды шалыс бастым,
Білмедім жан ашымас аға сырын.

Жайлау

Ерназардың колхозы
Ұйқысын таңнан ашқанда,
Масайрап күн әлемге
Нұр сәулесін шашқанда,
Колхозшылар топтанып,
Жиналысып келісті.
Жасыл, жым-жырт далада,
Келіп сәлем берісті.
– Баста, Жәке, жайлауға,
Көкшіл су, шөбі гүлденген,
Жібектей жылы жел ескен,
Мал басып, пенде жүрмеген, –
Деді маған жігіттер.
Дедім: «Жақсы, соңыма ер!»
Атыма мініп гүл жайнап,
Кеттік жүріп малды айдап.
Жайлауды көріп жылқылар,
Шұрқырасып, салды ойнақ.
Қуанышты колхозым,
Жайлауға қонып, ен жайлап,
Жақұттай алтын таң атып,
Жұлдыздың көз қысқанын,
Көрдім көкте қалықтап,
Ақ иықтың ұшқанын.

Көз алдыма Алатау,
Меруерттей шалмасы.
Таудан құлай аққан су,
Бауырында өскен алмасы.
Қиялай өскен қарағай
Таныс өлке арнасы.
Көзімді жұмып отырып,
Жайлауды мен табамын.
Шұрайлы жерге колхоздың,
Топты малын бағамын.

Асқан бұлбұл

Орыстың өлеңінің ақын көркі,
Алмастай мың құбылған меруертті.
Дүниеге асыл сөзден төктің маржан,
Жарқырап тар заманда-ақ шықтың еркін.

Патшаның қорқау бастық жендеттерін,
Сен көрдің, таныдың сен таулы жерін,
Қарысқан қан майданда қылыш тимей,
Қолынан қанды жендет жанды бердің.

Не керек, сөзің тірі – өзің тірі,
Алтындай жарқырайды жайнап гүлі,
Жүз жыл болды қара жер сені алғалы.
Сен дүние ақынысың осы күні.

Қуанып көзі жайнап, мейірі қанып,
Башқұрт, түркпен, белорус, қазақ танып,
Оқиды жазғаныңды, шаттанады,
Сөзіңнің бір де бірі өлмеуі анық.

Сен, Пушкин, қалың жұрттың туысқаны,
Сен біздің бұл ғасырдың өлең, әні.
Өлеңің жаңа атқан таң, жайнаған гүл,
Жұпары, інжу-маржан, өмір сәні.

Бұл күнде біздің өмір жайнаған гүл,
Құлпырып барған сайын төгеді нұр.
Ән шырқап, бізбен бірге қуан, шаттан,
Мәңгі өлмес, асыл сөзді асқан бұлбұл.

Сұр жылан

Ысқырды тағы сұр жылан,
Екі айыр тілі у жылан.
Бақытты бейбіт елімде,
Жасырынған сұм жылан.
Ой-шұқырды сағалап,
Елді торып жағалап,
Жабықтан кірген қу жылан.
Үрген иттер айтаққа,
Сатылған жауыз, бай тапқа.
Жарықтан қашқан бандалар,
Өңшең соқыр жын жылан.
Қанқұмарлар жыланы,
Троцкий жыланы,
Қайдағы зұлым сұм жылан.
Жай жылан ба, бұл жылан –
Қара, жолдас, бас қосып,
Халыққа қара күн тосып,
Сақтаған зәрін бойына,
Туғызбақ боп бізге лаң.

Халықтың қара жаулары,
Бас қосып қай-қайдағы,
Елеусіз жүріп елімде,
Нелер сұмдықты ойлады.
Құтырған иттер жалақтап,
Аш қасқырдай алақтап,
Сілекейі шұбырып,
Ішінен қанжар тағынып,
Ұлы тісін қайрады.
Көрінген жерге қорғалап,
Жарықтан түнге жорғалап,
Жасырынып сағалап,
Ой, шұқырға сайдағы.
Байқаусызда қойыннан,
Шыға келіп бойыңнан,
Бақытты бейбіт еліме,
Ел бастаған еріме,
Қапыда өлім сайлады.

Арамзаның құйрығы
Бір-ақ тұтам деген бар.
Біз жыланнан қорықпаймыз,
Кесетін оны берен бар.
Халыққа қастық ойласа,
Қара тас басар кеудесін.
Жаныштай тасқа езерлік,
Ел табаны – шеген бар.
Халық қарғысын алғанға,
Қара жерден орын жоқ,
Құрысын, өлсін сұм мұндар.
Жер бетінен жоғалсын,
Інінен шықпай түншығып,
Атаңа нәлет, қу сұмдар!

Жарық күннің жанары,
Жауға аяусыз жанады.
Жайратар, өртер, күйдірет,
Заңның жалын жарығы.
Күзетке шыққан қалық ел,
Қаһарлы бүгін қабағы.
Қай шұқырға кірсе де,
Сұр жыландар сумаңдап,
Бірін қоймай табады.
Бақыт заңы күшінің,
Сұмдарды езіп тастарлық
Асқан алып табаны.
Індеріне су құйып,
Ұясын өртеп талқандап,
Тамырын құртып шабады.
Сансыз жылғы күресте,
Тапқан істің анығын.
Ащы менен тұщыны,
Татқан талай халығым.
Айыра білер ел-елдің,
Ақ пен қара парығын.
Жауды аяған жаралы,
Түбінде бір қалады.
Есіңе тұт еңбекші ел,
Қам көңілдің қамығын,
Өткен өмірің тарығын.
Жауға қатал болайық,
Халық қаһарын салайық,
Көтертпей басын езгілеп,
Ұлы тісін қағайық.
Жер бетінен құртайық,
Халқымның жауы – залымын.

Басы өлсе де жыланның,
Құйрығы тірі қалмасын.
Күлін көкке ұшырып,
Тастайық шауып тамырын.
Сөйтіп таза шынардай
Еркіндетіп еңбекті,
Еліміз өссін, гүлденсін,
Мәңгі күннің кіршіксіз,
Алған соң алтын жарығын!

ҚЫМЫЗ

Үйірілген қышқыл, тәтті сары қымыз,
Ауруға – ем, сауға – қуат, дәрі қымыз.
Ыстықта ұрттар сусын таппағанда,
Ерте-кеш байлар ішкен кәрі қымыз.

Ашыған кең сабада алтын қымыз,
Бай, биге шаттық берген салқын қымыз.
Айтушы ек іштен налып, саған қарғыс,
Кедейге келмегенде шартың, қымыз.

Байда бар, жарлыда жоқ тартым қымыз,
Көз сатып, бардан ішкен халқым қымыз.
Байлардың сабасында «аллаһуп» тап,
Кедейдің торсығында там-тұм қымыз.

Сапырған жайлау жайлап байлар қымыз,
Шақырып бірін-бірі тойлар қымыз.
Кеңейтіп жуан қарын май қосуға,
Сар тұздық қозы етімен шайнар қымыз...

Ф. МУСИРТОВ
АУДАНЫНЫҢ ОҚУ

Үстіңнен дабыл ұрып желі қымыз,
Еңбекші ел аттанғанда кегі қымыз.
Байды қуып, алуға малын тартып,
Беретін ет пенен сүт, сені, қымыз.

Бай қайда? Елден қудық бүгін, қымыз,
Төңкердік зор сабасы түбін, қымыз.
Көрінбей түнде жортып құмдарда жүр,
Ішпейді бұлақ суын түгіл, қымыз.

Сапырған далам, қалам бәрі қымыз,
Жайлаудың бүгін болды сәні қымыз.
Стахановшы ерлерге дем беретін,
Бір сүйеу еңбегіне кәрі қымыз.

Еңбекші ел тартып алған табы, қымыз,
Ен өскен колхоз аулы малы, қымыз,
Әр ферма ортасында күмпілдейді,
Өзгеше бүгін тәтті дәмі, қымыз.

Үйірілген сары алтындай сары қымыз,
Ауруға – ем, сауға – қуат, дәрі қымыз.
Елімнің социалистік асы болдың,
Шығаршы, тағы нең бар, кәне, қымыз!

Күн толғауы

Өлеңім, май күнінің толға жырын!
Қақ канат, қуаныштың ақтар сырын,
Жастығым шыққан күндей туды жаңа,
Құлпыртып, көкке бөлеп жердің түрін.

Кұл болған қара зындан сұр мекенде,
Тамұқтай жаншып азап суық көрде,
Езілген халқым босап шықты жолға,
Ленинмен жарық жолға – Октябрде.

Көктей түс, Отанымның шаттық бағы,
Келші ұшып, сайрай түсші, бұлбұл тағы;
Бұлбұлдай шаттық жырын ақтарыңдар,
От жүрек еркіндіктің адамдары!

Сүйкімді көгімдегі күледі күн,
Сол күннің толған жырын береді үн.
Аспан, жер айналаның бәрі біздік,
Халқыма қол қусырып бағынған шын.

Тауына Алматының көз жіберсем,
Қара орман, бұрқыраған суын көрсем,
Тұлғасы Алатаудың халқыма ұсап,
Қайратпен көтерілед менің еңсем.

Көрпесін кәрі ұйқының сілкіп тастап,
Кең далам, міне, өлеңді шықты бастап,
Көктемнің күн нұрына шомылған соң,
Шалдар да бозбаладай кетті ойқастап.

Жаз жырын, гүлдің жырын төгеді май,
Ерлікті жан жүрекке егеді май.
Бақытты кәрі, жасын бірдей сүйіп,
Шапағатты күн нұрын береді май.

Көктей түс, Отанымның шаттық бағы,
Кел ұшып, сайрай түсші, бұлбұл, тағы;
Бұлбұлдай шаттық жырын ақтарыңдар,
От жүрек еркіндіктің адамдары!

Ф. МҮСИРЕПОВ
АУДАНЫҢ ОКЖ

О, күнім, көріп пе едің жерде заңды,
Жарығы асқан сенен, күші де әлді.
Жалғыз-ақ Отанымның бақыт заңы
Құлпыртты күндей сүйіп адамдарды.

Сол менің өмірімнің жарық таңы,
Халқымның қолға қонған көп арманы,
Бақыттың бітпес көзі, кең дариясы,
Күнім осы, халқымның алтын заңы!

Жаңа жыл

Домбыраны қолға алсам,
Ағылған күй мен жыр көрем.
Өміріме көз салсам,
Жайнаған жарқын нұр көрем.
Туған айға қарасам,
Теңеліп өсіп аласам,
Жанға жайлы жанары,
Жылжып бір келген жыл көрем.
Бақытты халқым, шат елім,
Жаңа жылдың келгенін
Шаттықпен қарсы ала біл.
Күмістей қардың суынан,
Суарыған қырынан,
Көктемде егін салады.
Жаңа жыл жылжып келген соң,
Өндіріс те өрлесін.
Тебіндей өскен төрт түлік,
Туындай түлеп төлдесін.
Жаңа жылда мың бұрап,
Домбыраның пернесін,
Жамбыл да күндей жарқырап,
Жырым бір құлаш сермесін!

Сырттанға

Қыдыралы, Құлшаннан
Құлаш ұрған Сырттайым!
Жерді болжап, күн шалған,
Жүргеніңді ұққанмын.

Қыдыралы, Есімбек,
Эрентальды сабаған.
Ер туған ұл десін деп,
Бір кәдеге жараған.

Маманыңның өрені,
Тиын-тебен санаған.
Құтылғалы кетіпсің,
Солар жапқан жаладан.

Енді ниет етіпсің,
Кім кірмеген қаладан.
Сендей қазақ аз шығар,
Үміт қылған баладан.

Екі балаң жетілсе,
Құтыларсың табадан.
Дәметкемін жетімше,
Сендей білгір ағадан.

Асау үйреткен жігіттерге

Асау тайға мінуші ек,
Ауыл кезіп жүруші ек.
Атанушы ек «бозбала»,
Атағымыз сол ғана.
Неге екенін кім білсін?
Жүруші едік жұмыс жоқ,
Құр әйтеуір көңіл тоқ,
Секілді едік буыршын.
Өмірді бос өткізіп,
Жұртқа сүйкім кеткізіп,
Жүрдік пе екен қыз үшін?..
Тек осыны ойлаңдар,
Сендер ондай болмаңдар,
Қылжақбастық құрысын!

Абайдың суретіне

Мынау тұрған Абайдың суреті ме?
Өлең – сөздің ұқсаған құдіретіне.
Ақыл, қайрат, білімді тең ұстаған,
Қарсы келер Абайдың кім бетіне?

Ақын атын таратқан әрбір тұсқа,
Соңғыларға қалдырған үлгі-нұсқа,
Арғын, Найман сөзіне таңырқаған –
Қандай арман бар дейсің бұл туыста!

Терең ойдың түрінде теңізі бар,
Тесіле көп қарасаң көңіл ұғар.
Сол тереңге сүйсініп жан үңілмей,
Есіл сабаз ызамен өткен шығар!..

Тауда

Мен бір шал тоқсан жасты құрдас еткен,
Тайғанап жүре алмаймын қия беттен.
Ел кезбей, атқа мінбей, араламай,
Жатамын үйде тыныш сол себептен.

Бұл кезде белім бүкір, көзім бұлдыр,
Белге алып шыға алмайды тізе құрғыр.
Құлағым қаңылтырмен қаптағандай,
Ел сөзін естімейді қаңғыр-күңгір.

Барлыбайға

Қазақта көптен жүрген мен бір тауық,
Шырағым, емдеймісің емін тауып.
Қаттырақ жауырынымнан қыса түссе,
Жүрекке болмас па екен үлкен қауіп?
Емдетпей, ерлік етіп жүре берсем,
Кетпей ме тұла бойға түгел шауып?

Жүрек неге соғады өрге қарап?
Жағар-жақпас білмеймін ішкен тамақ.
Байдан сауған кедейдің сауынындай,
Лөгдір балам, отырмын саған қарап!.

Шақырған жоқ сендерді Жамбыл жайға,
Ақылдасып қойыңдар осындайда.
Әркім өзі жершілмін деп ойлайтын,
Ұрып кетіп жүрмеңдер екі сайға.

Жамбыл өлең айтпайды жантайған соң,
Жалқауырақ тартыппын қартайған соң.
Көңілсіздеу секілді көрінемін,
Дос алыстап, қасымнан жар тайған соң.

Тартыншақтау мінезім – ұрысқақтау,
Еріншектеу болыппын – тырысқақтау.
Айқайласа жүйріктей бүйірі қызған,
Ақын-ақ ем бір күнде ұрыншақтау.

Жас баладай лезде кетем қалғып,
Қартайған соң бір ұйқы алған аңдып.
Жазуыңды, Ғали-ау, қоя тұршы,
Шаршаңқырап отырмын басым мәңгіп.

Тәжібайға

Жасымнан атым аян Жамбыл едім,
Сүрінбес қара сөзге даңғыл едім.
Сөйлесем сары түнге шалдықпайтын,
Қақырап қайран даусым қалды менің.

Шалқыған аспан-көкке қайран әнім,
Шырқасам кіргізетін тойдың сәнін.

«Ә» десем, аузымнан бытырайды,
Шірінге не болғанын біле алмадым.

Тәжібай, саған қалай менің мұным?
Аулақта сұрайтұғын бұл бір сырым.
Әнді алған, әрнені алған сұрамастан,
Кінәлі, бәлкім, бұған кәрілігім?

Кәрілік

Жасықтан асыл шықпас қайрағанмен,
Жабыдан жүйрік шықпас байлағанмен.
Жасарып Жамбыл қайта жігіт болмас,
Жағасын үш қайтара майлағанмен.

Сақалым темір күрек борға малған,
Селеудей шашым селдір зорға қалған.
Аузыма ақ жабағы жапсырғандай,
Кәрілік немді қойды қорламаған?

Құлпырған қызыл шырай түсімді алды,
Аузымды опырайтып тісімді алды.
Босатып буынымның шегелерін,
Сыпырып тұла бойдан күшімді алды.

Кәрілік екі көзді қызартады,
Сүйектің етін сылып, ұзартады.
Еңкейсең, етпетіңнен түсіргендей,
Батпаңдап шонданайға тұз артады.

Жетіппін жүре-жүре қыр басына,
Жол екен таусылмайтын бір ғасырға.

Елбіреп екі аяғым дірілдейді,
Көз жетпей тұрары ма, тұрмасы ма...

Тамырдың тілі қандай, дәрігерім,
Жамбылға турасын айт, сыр жасырма!
Жетелеп біраз күнге жүріңдерші,
Кез болдық қайдан демей бұл масылға.

Болыппын жыртық үйдей саңлауым көп,
Тұрғандай жан-жағымнан жел гуілдеп.
Өзіме-өз дәрменім жетер емес,
Болысып жібермесең біреуің кеп!

Майданға хат

Хаттарыңды алдым, балалар,
Қарадым қанша үңіліп,
Қаһарман іске барабар,
Қайраттар қаулап тұр күліп.

Жауынгер балам Дүйсекей,
Командир балам Сахаров,
Сөздерің күшті бірегей,
Соққандай жауды жапырып.

Қиратып жауды салуға,
Ұлдарым менің қам қылған.
Хабарлап соны Жамбылға,
Хаттарың мейір қандырған:

«Құртамыз жауды! – депсіндер, –
Алынар ұпай, одан кек!

Күтеміз, Жәке, жыр жібер,
Береді бізге ол көмек! »

Кәріліктің көнбей ырқына,
Жырлаймын жазғы жырды әлі.
Болысам жауды құртуға,
Қаһарман жұрттың ұлдары.

Темір тұлпар мінген қыз

Қараймын да қараймын,
Қай-қайдағы өмірге:
Еске түсер талай күн,
Өткен менің елімде.
Ел басына күн туса
Ер аттанған өлімге.
Көк найзасын қолға алып,
Семсер байлап беліне.
Дабылдарын өңгеріп,
Сауыттарын бөктеріп,
Жауар күндей түнеріп,
Көшкен елдей үдеріп,
Ерлер тартқан жорыққа.
Жауын жеңіп келуге,
Ел деп анық еңсесе,
Ерге, тәйір, өлім не!
Солар маған жыр болған,
Көп ой салып көңілге.
Сондай күндер сын болған
Елдегі қыз, келінге!
Мен соларды көп көргем,
Түн ұйқысын төрт бөлген:

Ер тұлпарын баптаған,
Екі талай күндерде,
Ер намысын сатпаған.
Ерте тұрып, кеш жатқан,
Ер орнына түн қатқан.
Кірпік ілмей таңдарда,
Ие болып мал-жанға,
Ел сенімін ақтаған.
Не шаруаны қолға алса,
Бітпей тыным таппаған.
Ердің қамын ойласа,
Ішкен асы батпаған.
Ерге қайрат дем беріп,
Елге медеу бел болып,
Ерден зият атанған.
Екі айтқызбай мақұл деп,
Елі-жұрты қадірлеп,
Шаужайынан қақпаған.
Екі кісі бас қосса,
Ертегідей аңыз ғып,
Елжіресе мақтаған.
Ел мықты да – ер мықты,
Екпіні сел қаптаған.
Ерегескен дұшпанды
Ерік бермей таптаған!
Туды тағы сондай күн!
Тағы соны толғаймын:
Заман туды күтпеген –
Оқ пен өрттің тұманы
Дүниені бүркеген.
Ер жорықта, майданда,
Талмай қылыш сілтеген.
Ел үшін ер жан қиған!

Жыр емес пе бұл терең,
Жаудырса да оқ, зеңбірек,
Жасқана ма ер жүрек?
Тұмандарда шымқаған,
Ерлер көкте шырқаған.
Болат құсын самғатып,
Серік болып бұлтпенен.
Жау үрейік ұшырып,
Көктен жасыл түсіріп.
Жау тынысын бітеген,
Отанда не арман бар,
Сондай батыр ұл тапқан!
Қайратың жан аңғарар,
Қаһармандық тұрпаттан.
Қақырығы қан татып,
Оқты қардай боратып,
Танктерін бұрқантқан.
Тұрса-дағы құз қамал,
Тұрса-дағы мұнда ажал,
Ердің тауын жоқ шаққан!
Жаудан алып ел кегін,
Жайпап қырып ерлерім,
Күн сарылып, түн қатқан.
Аман болса мұндай ер,
Жеңілер ме туған ел!
Сендерге де бұл бір сын,
Елдегі қыз, келіндер!
Күнде көрем ауылда
Темір тұлпар мінген қыз:
Жапан қырды төңкерген,
Жерді егінмен көмкерген.
Елді азыққа тоқ еткен,

Дұшпанға ажал оқ екен!
Жәрдем берген қауымға.
Сарғаюға салынбай,
Оза жүрген басқадан.
Жақсы көріп жанындай
Тракторын баптаған.
Қасқалдақтың қанындай
Қасық майын сақтаған.
Майдан қамы дегенде
Үйдегі асын татпаған.
Болысам деп ерлерге
Титтей дамыл таппаған.
Қараңғы айсыз түндерде,
Серік болып Үркерге,
Шырқап қырды тербеткен.
Есітсе жан ер жеткен!
Қыз, келіннің өлеңін
Аймақ түгел жаттаған.
Қырда егін құлпырған,
Салмақ тартып баста дән!
Қыздарыма болысқан
Үйдегі ана, жас балам.
Жұрт қайраты тоғысқан,
Шал да қарап жатпаған.
Не қыруар көп жұмыс,
Қыз, келінім атқарған!
Бейне майдан бұл бір іс –
Кең даланы қаптаған.
Ертең жауды жеңгенде,
Ерлер қайтып келгенде,
Екеуіңді құшақтап,
Бәлкі, жасы моншақтап:

– Енді дамыл алыңдар!
Еркін өмір, бағың бар!
Құлын-тайдай бірге өсіп,
Қызық дәурен сүр! – десіп,
Сүйер сонда ата, анаң!..

Мыржыға

Балаң бойдақ жүр ме әлі ала қыстай?
Кетгі ме әлде шарықтап бала құстай?
Қорадағы тауыққа көзін тіккен,
Төңіректен жүр ме әлде қара құстай?

«Құс баласы қырымға» деген сөз бар,
Сен ұқпасаң, бұл сөзді өзге ұғар.
Өрісің тар өзің де жазған едің,
Саған тартса, ұзамай жүрген шығар!

Төлегенге

Сыртың сұлу болғанмен,
Сөзің сылдыр жігітсің.
Бірді арытып қойып ең,
Бір семізді мініпсің.
Бүйте берме, колхозшы,
Деп жүрмесін бүліксің!

СЫЗДЫҚ СҮЛТАНҒА

Сәлем бердім, алдияр,
Орын бердің қасыңнан.
Сен бір қалған көз едің
Кенесары асылдан.

Сыздық атың жайылды
Бұл өңірге жасыңнан.
Айбатыңды көргенде,
Дұшпандарың бас ұрған.

Даңқыңды естіп жүруші ем,
Шартарапқа шашылған.
Ақ жүзіңді көрген соң,
Енді мауқым басылған.

Ауылға жүр, қонақ бол,
Атан алып, ат мініп.
Ағайынға беріп қол,
Аттанарсыз, Сыдеке,
Ата жолы деген сол!

Арнап келіп алғаның
Алтын жүзік, сары қасқа ер,
Атаңыздың аруағын
Сыйлайды екен бір тайпы ел.

Екеуінің қалғаны –
Он бір жыра деген жер.
Оны да айтты ағайын,
Іштен шықты қайғы-шер.

Атаның не арманы,
Іздеп келіп артынан,
Бата қылса сіздей ер!

КӘМШАТ ҚЫЗ

Кермиық Кәмшат қыздың көрдік көркін,
Қондырған шекесіне құндыз бөркін.
Секілді алтай түлкі сылаң қағып,
Шеніне келтірмейді-ау емін-еркін.

Қырандай қияннан-ақ ілер едім,
Қырқада қызыл жүзін бұрса бертін.
Шаң жұқпас шашасына саңлақ едім,
Сан жерде шаршы төске самғап едім.

Жұртшыдай жұрт торымай, алысқа ұшып,
Алатын тоятымды таңдап едім.
Айдынның ақ шортанын жібермейтін,
Жасымнан жаза баспас қармақ едім.

Болғанмен сыртым қораш, ішім сұлу,
Сол ғана тұла бойға берген жылу.
Ажары бет пен жанның бірдей емес,
Керек-ау, Кәмшат, соны пайым қылу!

Солмай ма көктемдегі әдемі гүл,
Оңбай ма арудағы ал қызыл түр?
Еңкейіп, екіндіге күн құласа,
Көріксіз көрінбей ме дүние бір?!

Осының бәрі мысал ойлағанға,
Кәмшат қыз, ойлан, ойланба – оны өзің біл.
Көңілге келіп бір сөз қалғаннан соң,
Тынар ма айтып өтпей қу қызыл тіл!..

Сыртың бір сұлу жан екен,
Сыпайы көзге көрінген.
Сыр-мінезің бар екен,
Сөйлесуге ерінген.

Қамқа қамзол киініп,
Қас-қабағың керілген.
Қарапайым адамнан
Қомытсынып жерінген.

Жұбайыңды есіттім,
Таңдап тапқан еліңнен.
Өзі қарау, тарыншақ,
Хас Қарымбай делінген.

Салғаныңды көрермін ,
Соған барып серуен.
Сөйлесермін оралып,
Сонда, Кәмшат, сенімен!

Пұшықтың ұрыға айтқаны

Шығып ем бүгін мініп көк байталға,
Кез болдым екеуіңе көк қайқаңда.
Көк байтал өзі семіз, өзі буаз,
Жануар шаба алмаса өкпе айтам ба!?

Екеуің келе сала пұшықты алдың,
Өкпесін өзі дімкәс қысып та алдың.
Қалғандай қағындысы құрттан әлі,
Пұшықты бартылдатып ұшықтадың.

Олжалап кетерсіңдер байталымды,
Қалмайын мен де бүгіп айтарымды.
Осы өлең қайда барсаң қиқу салып,
Қуалар бойларыңнан сайтаныңды.

Білемін, бірің Манас, бірің Сырым,
Пұшықты тонағаның жаман ырым.
Атыңды біреуіңнің бірің атап,
Көріп пе ең адам тонап бұдан бұрын?

Ала бер байталымды, Сырым, Манас,
Байталға мейлің өліс, мейлің талас.
Атыңды екеуіңнің біліп алдым,
Ар жағы керегі жоқ болды қалас!

ӘКЕ ӘЗІЛІ

Сойған түлкі секілді,
Сатышым жүр ырсиған.
Тұрабымның тұрпаты –
Бұқашадай тырсиған.

Аққулыға қарасам,
Ішін алған тораңғы.
Қызық көріп балаша,
Отырамын соларды.

Жау-жапырақ секілді,
Жартыбай жүр қаудырлап.
Мазамды да кетірді,
Сөз сөйлесе саудырлап.

Құйымшағы бүріскен,
Нағашыбек ешкідей.
Жымың-жымың күліспен
Жүре беред естімей.

Бәрі маған аян ғой,
Айта берсем тағы да.
Бірақ өліп қалам ғой,
Мен солардың «бағына».

Сүйінбайға

Сүйеке, сүйенішім, өнерпазым,
Әйгілі ақылғөйі желді сөздің.
Әкежан, сен де тіле, бата берсін,
Балаңа өлең қонып, атақ ерсін!

Батаңды маған бер, әке!
Тіліме менің ер, әке!
Жапаның ұлы ақын боп,
Жақсы істепті дер, әке!

Домбыра алып сөйлейін,
Күнде жасап мереке.
Мерекелі болған соң,
Елде болар береке.
«Ұрлық түбі – қорлық» деп,
Болармыз құр келеке.

Шалтабайға

Салқын келіп тоң-торыс,
Сыртқа сыздап қарайсың,
Сенен басқа жоқ болыс,
Деп өзінді санайсың.

Шарға түсер шағында,
Қара тер боп сабылдың.
Аялған жоқ малың да,
Ақжем болып шабылдың.

Елге сөзің жеткенше,
«Жамағат!» деп жалындың.
Қол билікке жеткен соң,
Салғырттыққа салындың.

Сан рет кеп, алдыңда
Сағым сынып сарылдым.
Сазаратын Жамбылға,
Саған сонша не қылдым?!

Бақсы басы қаңғырар,
Бабын тапшай тамырдың.
Жанды есінен тандырар,
Қиынын-ай бабыңның!

Тәйті мен Шыбыл шалға

Қажыдан кеше ғана келді дерек,
Союға мал, шашуға ақша керек.
Тәйтекем ұжмақтан орын тапты,
Қаза тауып, жарықтық, елден ерек.

Ақшанды шаш, ағайын, малыңды же,
Жақсы өлімге жабығу болар қате.
Жас қалып, алдыңда кәрі кетсе,
Оның өзі емес пе той-мереке.

Меккеге біреу барса, Шыбыл барсын,
Шыбылдан басқаң барсаң, шығындарсың.
Кебінін өлгендердің жиып алып,
Ақыретке барғанда шырылдарсың.

Бұрымға

Сен лашын болғанда, мен – ақсұңқар,
Бір көріп, дидарыңа болдым іңкәр.
Көркің бар көрген адам таң қалғандай,
Шыққандай жүзден жүйрік, мыңнан тұлпар.

Жасымнан жақсыларды жағаладым,
Алатау, Қаратауды араладым.
Қай тұсқа аттың басын тіресем де,
Өзіңнен басқа сұлу таба алмадым.

Жарқ еткен оқтан ұшқыр бота көзің,
Балқытар қорғасындай айтқан сөзің.

Сыртыңнан атыңды естіп жүруші едім,
Қаңбақтай жел аударған келді-ау кезім.

Айырылдым ай жарықта Бұрымымнан,
Азаптың кім құтылған құрығынан?!
Жастықтың желігімен жүргенімде,
Келмейтін Сырдың суы жұлығымнан.
Есімнен еш кетпейді қайран Бұрым,
Мүшелі байланбаған ол бір құлын,
Қайтесің өткен істі еске салып.

Патша әмірі тарылды

Қызығыңды көп көрдім,
Қарабастау, Құлансаз.
Күндерімді өткердім,
Сенде жүріп ұзақ жаз.

Көкорайға жайылған
Секілді едік үйрек, қаз.
Ештеңе жоқ уайымнан,
Жүруші едік көңіл мәз.

Патша әмірі тарылды,
Оған қылар бар ма лаж?!
Ішке толған зарымды
Кімге айтармын қылып наз?

Көген көзді қосақтап,
Қалай қиып берерміз?!
Көздің жасы моншақтап,
Көңіл шер боп өлерміз.

Көк жайлауды қалдырып,
Қайда көшіп кетерміз?!
Көкіректі зар қылып,
Қорлықпен қайтіп өтерміз?!

«Бес үйден бір жігіт!» – деп,
Болыстар жүр шапқылап.
Жасауылы үй тінтпек,
Қылыштары жарқылдап.

Бүйтіп көрген күн құрсын,
Жапырақтай қалтырап!
Таусылғандай тынысың,
Күнде жүрек қансырап.

Дүниенің кеңдігі –
Жүргеніңде басың бос.
Жан қысылса, белгілі,
Таба алмайсың жақын дос.

Өз араңнан шыққандар,
Таяқ соғар өзіңе.
«Әр нәрсеге – бір зауал»
Дейтін еді кезінде.

Би, болысты тәңірі атты,
Ел қорғауға жарамай.
Ағайынды еңіретті,
Көз жасына қарамай.

Енді ойласақ, не қалды,
Ата жұрттан кету бар.

Жолға тігіп не жанды,
Тәуекелге беку бар!

Не болмаса шыбындап,
Тағдырыңа көну бар.
Көнсең, күнде шығындап,
Итқорлықта өлу бар!

Сараң бай мен жомарт кедей

Малы көп бай жылайды қар жауғанда,
Бәрін тастар ниеті малға ауғанда.
Жерден алтын тапқандай кедейлер жүр,
Әйелі шелек толы сүт сауғанға.

Малы көп бай ертемен жейді қаймақ,
Қой шығарып, кедей жүр қозыны айдап.
Ең болмаса, айранға тойғызса деп,
Жатса, тұрса, тілейді «а, Құдайлап».

Сараң байдың үйіне қонақ келсе,
Қояды кәрі қойын ол ыңғайлап.
Кедей жомарт үйіне мейман келсе,
Жалғыз қойдың тұрады басын байлап.

Бай жалтаң, кедей калтаң, халық дарқан,
Көп жердің дәмін таттық сыбай-салтаң.
Елімнің азаматын таныс қылған,
От жырым, қызыл тілім, сенің арқаң!

ҚУҒЫН

Екі жылқы алдырдым
Майтөбенің жонынан.
Бергенім жоқ қолымнан,
Ұры әкетті торыған.

Ізі осылай ойысты,
Қуып келем соңынан.
Сөзім емес, Бәйеке,
Сізді ұрыға жорыған.

Қыдыр шалған жылқыңның,
Қаратыңыз тобынан!
Табылмаса тобыңнан,
Көрейін өз сорымнан.

Ленинградтың өренім!

Ленинградтық өренім,
Мақтанышым сен едің!
Нева өзенін сүйкімді,
Бұлағымдай көремін.
Көпіріне қарасам,
Көмкерген су көлемін.
Өркеш-өркеш жарасқан
Шоқылардай дер едім.
Сапырылған көк теңіз,
Шомылдырып кемерін!
Шамы күндей жайнаған,
Аспанға үйлер бойлаған...

Арқа тұтып алыста,
Айбыным деп ойлағам!
Жасағам жоқ өмірді,
Жау сойқанын көргелі.
Төккенім жоқ терімді,
Шер қылғалы кеудені.
Жасалған жоқ салтанат
Жаудың болуға ермегі.
Жауда қалып Ленинград,
Жаралған жоқ көнгелі!
Жасағамын өмірді
Жау біткенді жеңгелі.
Саудыратып сүйегін,
Топыраққа көмгелі.
Қазақстан жерінен,
Тұтағандай ел кегі.
Жолды кернеп қол кетті,
Сендерге дем бергелі.
Нева алабын қорыңдар,
Ленинградтың ерлері.
Ұрпаққа үлгі болыңдар,
Заманымның өрнегі!
Ата-бабаң баяғы
Аян еді Жамбылға.
Құрсаулы қол, аяғы,
Аударылған ауылға.
Төрт патшадан теперіш
Көргендерін білем мен.
Петербордан қара күш
Құласа деп тілеп ем.
Тілей-тілей өмір өтті,
Сақал, шашым ағарып.
Сонда бір күй тебрентті,
Балтық толқып дем алып...

Жаңғырығы құлақтан
Кетпейтін бір күн еді.
Ел жүрегін қуантқан,
Ленин көсем үні еді!
Сөзі нұрдан жаралған,
Ленин ыстық күн еді,
Сол келген соң жоғалған,
Замананың түнегі!
Өмірімнің жұлдызы,
Енді сенсің дегенім.
Ленинград ұл, қызы,
Қайыспаңдар, өренім!

Дүкенінде жасалған,
Машиналар алуанын,
Киров әкеп еліме,
Қуаныш қып алғамын.
Сендерменен қашаннан,
Аға, інілі болғамын.
Жоқ қой дегем Алматы,
Енді менің арманым.
Су қыраны секілді,
Балтықтағы ерлерім.
Сыйлық алып не түрлі,
Келгендерін көргемін.
Бірге тойлап тойымды,
Бірге көрген серуенім.
Немерем мен шөберем,
Бесігінде сендердің,
Жастайынан үйренген
Ғылым, білім өрнегін.
Бүгіп Жамбыл тыңдаса,
Естиді жау келгенін.

Есігіңе таласып,
Созыпты обыр өңмеңін.
Естерінен адасып,
Жолына үйіп өлгенін.
Жеті басты жалмауыз
Жайыпты қан шеңгелін.
Дегеніне жетпес ол,
Қақпа алдында қансырар.
Келген шығар айдап сор,
Жылан басы жаншылар.
Жау түнегі аршылар,
Тағы сайрар бұлбұлдар,
Тағы жайнар жұлдыздар,
Масайрасар ұл, қыздар!

Ұлы халық өскен жер,
Бауыр басқан жасымнан.
Жау зақымын көрсеңдер,
Дауысың шығар ашынған.
Оқтар тиіп, өрт шалып,
Дүние-мүлік шашылған.
Қанішер жау жүр шауып,
Арандары ашылған...

Білем, бірақ, өмірі аз,
Сондықтан жау ентелер.
Ажалына асыққан,
Обырларды жұтар жер.
Қарсы аттанды жауға жұрт,
Көтерілді қалың ел.
Жау батпаны жатыр деп,
Қайысқан жоқ біздің бел.
Тірек болған еліме,

Туым едің сен алғаш.
Ленинградтың төріне
Жау аяғын сала алмас!
Келген жауды түйіліп,
Жеңген едің бұрын да.
Жау сүйегі үйіліп,
Қалған өзен, қырында.
Патша қолы – құлдары,
Қырғын тауып бұл-дағы,
Сонау соғыс кезінде,
Құмың болған «құндағы!»
Ленин шәрі қайратты,
Ол бір өткен күнінен.
Жауға қатал айбаты
Аңғарылар түрінен.
Қамалына оқ дарымас,
Ол бір құрыш асыл тас.
Бақшасының қақпасы
Жау қолына табылмас!
Қаласына Лениннің,
Жан-жағынан елімнің,
Ағытылған от арба,
Батырларын жіберген,
Ауыл, қыстақ, шәһәр да.
Ел салмағы қорғасын,
Қорғағалы ордасын,
Құйып жатыр қалаға,
Деп жауымыз сорласын!
Қазақстан жерінен
Мұнай да ағып тасыған.
Сұр қорғасын темірмен
Сол тасқынға қосылған.
Қара көмір, қызыл мыс,

Секілденіп жалын күш.
Барып жатыр осыдан
Сәт сағаты жеткенде,
Көсем жарлық еткенде,
Жаудың тілі байланар,
Солар сөйлеп кеткенде!
Оққа ұқсаған дәндерім,
Қызыл шырай алмалар.
Бал татытып дәмдерін,
Барып жатыр бәрі де –
Жүйрік пенен жорғалар.
Соның бәрі көмегім,
Қанқұмарды жеңуге.
Желкесінен жегенін
Сығып ала беруге!

Уа, қаһарман өренім,
Мақтанышым, беделім!
Сырда тұрып аңғарам
Құтырған жау өрлерін.
Торыққаннан ұлиды,
Торып қала көлемін.
Жамбыл тұрып тыңдаса,
Сараң тартқан құлағын,
Жаңғырығып тау-тасқа,
Күнде келер бір жаңа үн.
Жауға жұртты шақырған
Сайып қыран Жданым –
Мектеп, завод, шахтыдан
Жинаған ұл, қыздарын.
Ворошилов қол бастап,
Нажағайдай ойқастап,
Қаймықпауға, қайтпауға,

Кәрі, жасқа ой тастап,
Жасандырған жасағын,
Жерді болжап айқаспақ,
Жабықпаған Ленинград.
Отан әмір берген шақ,
Сап-сап болып қол барар,
Қорғап сені ол қалар.
Қатты майдан алда бар,
Жанышталар айдаһар!
Жаталмаймын төсекте,
Жаным қалай жайланар!
Құс ұйқылы көнемін,
Қайтып ұйқы көремін!..
Жетсін деймін сендерге
Жыл құсындай өлеңім,
Қаласындағы Лениннің
Сайып қыран өренім!

ЖЫЛАҚЫШЫ

Сары түнге сарылып, кірпік ілмей,
Салқын күзде бір жылы үйді білмей,
Сахарада салақтап күндіз-түні,
Бұралқы ит пен малшының сиқы бірдей.

Саяқ іздеп Саркемер, Сартауқұмнан,
Табылса деп, жонымыз бір тілінбей.
Байтал түгіл, бас қайғы болып жүріп,
Қайтпекші едік төсектен біз түңілмей!

Артықша туған азамат

Жігіттіктің кезінде
Жігерлі болса, ер болар.
Тұрмаса жігіт сөзінде,
Нәсілі оның кем болар.

Қажырлы болса майданда,
Халыққа сөзі ем болар.
Ел үшін туған ерлердің,
Алды-арты дария – кең болар.

Бірлігі кетсе ағайын,
Әркімдерге жем болар.
Білімсіз болса жолдасың,
Қылған қайырың сел болар.

Артықша туған азамат
Халыққа үлкен бел болар.
Серт адамды байлайды,
Ер жігіт серттен таймайды.

Өршеленген кезеңде,
Өлімді кім ойлайды?
Жігері болса жігіттің,
Орындамай қоймайды.

Атқан оқтан қайтпайтын,
Өтірік сөз айтпайтын,
Кезеңді жерде кез болса,
Қорқып тізгін тартпайтын.

Батыр Қараш, Саурық,
Шапырашты, Өтеген –
Батырлардың еңбегі
Таныс маған ертеден.

Амангелді

Өлеңді айт дегенде ағылтқанмын,
Жүйріктей домбырамды сабылтқанмын.
Ел сүйген, еңіреп туған ерді мақтап,
Тынысын дұшпанымның тарылтқанмын.

Ойлансам, сөзім шежіре, қиял желі,
Өтеді көз алдымнан тарих белі.
Толғанса батырлардың батыл ісін,
Қомданад, сонда Жамбыл сөйлегелі.

Ардагер Амангелді – ердің ері,
Кең өріс, жалпақ дала туған жері.
Елі мен мекенінің туын ұстап,
Қол бастап қан майданда аққан тері.

Ленинді жаны сүйіп, соңына ерген,
Жауына ажал оғын тартқан мерген.
Шешеден ел қамқоры ұл боп туып,
Ер болып, майданда да ұл боп өлген.

Қазасы батырымның жұртты еңіреткен,
Ол кезде Жамбылдың да жасын төккен.
Бұл күнде ер еңбегін қошеметтеп,
Шертемін жеңіс жырын мен де көппен.

Өлген жоқ, Амангелді әлі тірі,
Әнеки, ілулі тур ақ семсері!
Орнатып ол көксеген арманды ойын,
Мен де шат, рақаттанған қарттың бірі.

Батыр бол, балаларым бәрің-дағы,
Тап берген дұшпан иттің сынсын сағы.
Семсерін Амангелді тот баспасын!
Ел қорға, ұлы күннің туса шағы.

Ағайын-туған, есен бол

Ел едің құт дарыған Есім-Малай,
Қыдырып қызығыңды көрдім талай.
Арқанда үрлеп ішіп, шайқап төктім,
Қайтқалы бет түзедім елге қарай.

Кең біткен етек-жеңі ағайын ең,
Беріпті саған дәулет соған жарай.
Балаңа бесіктегі белгілі ғой,
Санатқа ілінбеген Қожан қалай?

Барармын баян қылып бәрін төске,
Пейілің, берекеңмен болар есте.
Адамның алыс жүрсе аңсары ауып,
Көруге құмартары сол емес пе?!

«Жан екен жағын сауған аларманда»,
Артымнан мен кеткен соң солай деспе.
Ат міндім, атан алдым, шекпен кидім,
Жөнім жоқ сені мақтап сөйлемеске.

Ағайын-туған, есен бол,
Алшайып атқа мінейін.
Енді айналып келгенше,
Аңсай-аңсай жүрейін.

Шүйгініңе сонылап,
Шынарыңа түнедім.
Қош, аман бол, құрметті ел,
Қадіріңді білейін!

Жалғызбын деп жүрмесін

Сәлем айт, барсаң Абайға,
Кеңесі кеткен талайға.
Ауырды жеңген қара жер,
Сабырлы болсын қалайда!

Бір жұтқан судай дүниесің,
Ащысын татып күймесін.
Жапанға біткен бәйтерек,
Жалғызбын деп жүрмесін!

Кемелге келген асыл-ай,
Тасқынды тәңір басуы-ай!
Нар көтерген ауырға
Арқасын тоссын жасымай!

Өсиет

Ой-хой, дүние серуен!
Адам бір көшкен керуен.
Дүниені қызық қалдырып,
Асамыз өмір белінен.

Кірсе – лебіз, шықса – жоқ,
Қауіп етіндер өлімнен.
Қылышбайдан таралып,
Сөз нұқсасы келінген.

Дос-жаранға, кемтарға
Қайырлы бол делінген!
Қылған қайыр болмаса,
Не әкетесің өмірден?

Дәулетіңнен не пайда,
Таусылмастай көрінген?!
Жалғыз мұраң сол болар,
Қол қайырың берілген.
Басқа дүние бірі де
Көмілмейді кебінмен.

Көп қарға тең келмейді бір сұңқарға,
Көп жылқы тең келмейді бір тұлпарға.
Жақсының әрқашан да жөні бөлек,
Жаман адам жарамас бір қымтарға.

Әкеме

Сертінің ұрлап қара атын,
Жазықсыз киып қанатын,
Жапанда жаяу қалдырып,
Жайым жоқ қарғыс алатын.
Ел арасын егер қып,
Ойым жоқ шұрқан салатын.
Қоныстан елді бостырып,
Неміз бар енді шабатын!
Өлең мен сөзді дос қылып,
Құрамын ақын санатын!

Балама хат

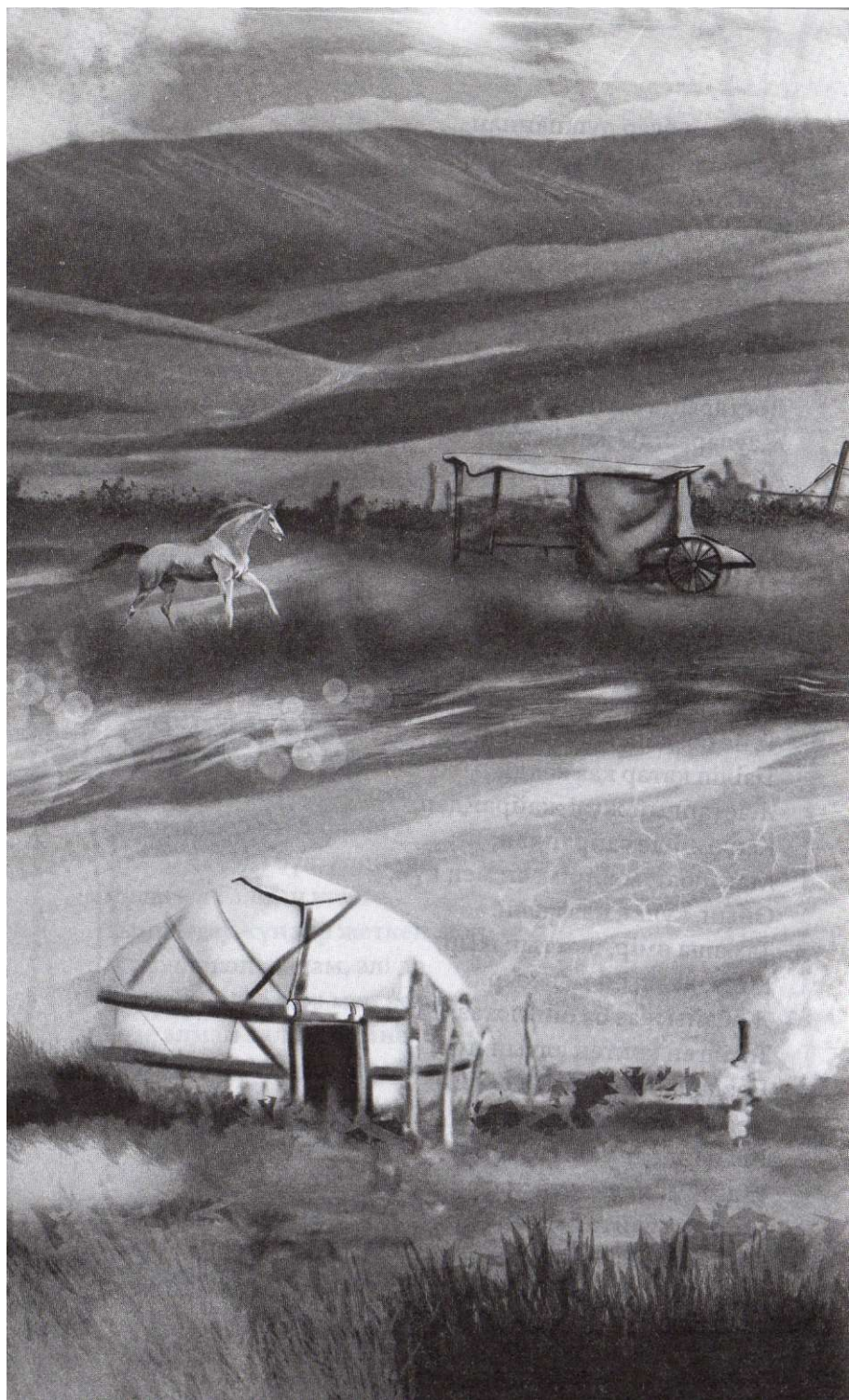
Хатыңды, ботам, оқыдым,
Халіңді білдім сапардан.
Қуанып саған отырмын,
Гвардеец атанған.
Сұраншы, Саурық секілді
Болыпсың, балам, қаһарман.
Қайтармай жаудан бетіңді,
Қаптаған қолға қасқарған.
Жазыпты сәлем достарың,
Сөздері семсер секілді
Құрыштан құрап қақталған.
Қыруар елден тоғысып,
Жігіттер еді аттанған.
Қаймықпай жаумен соғысып,
Хабарын айтқан қайтарған,
Жазыпты бәрі хатыңда:

«Құртамыз жауды жаһаннан,
Болмағы кәміл жақында,
Жауыздың орны жаһаннам!»
Есінде, балам, бар шығар,
Айтқаным Отан әмірін:
Шегінбе жаудан, жанды сал!
Шешілмек содан тағдырың.
Айнымай, балам, антыңнан
Әкеңнің тілін алыпсың.
Түсіндім түгел хатыңнан,
Тайынбай жауға барыпсың.
Өзіңді қиып өлімге,
Арыңды сақтап қалыпсың.
Қамалын жаудың опырып,
Қоршаған шебін жарыпсың.
Өлігін жолға толтырып,
Табанға таптап салыпсың.
Көрері сол деп нәжістің,
Хатыңда, балам, жазыпсың.
Ризамын, балам, ризамын,
Ризамын ердің бәріне!
Аталық сөзім бұл, жаным,
Құлағын салсын кәріге.
Тыншығар күндер жеткен жоқ,
Майдан көп, балам, әлі де.
Қалтырар әлі жер мен көк,
Төзе алмай халық кәріне.
Жауызға жасыл жарқылдар,
Найзағайдай сүзіліп,
Көк бұлыттан сарқылар.
Кіресіне жер таппай,
Залымдар сасып қалтырар.
Дауысың жарқын саңқылдар,
Мәртебең басып артылар.

Айбатың асар дұшпаннан,
Жауыздың күшін жапырар.
Аянба, балам, аянба!
Бәлекет сонда аршылар.
Алғадай, ылғи алда бол.
Аянған адам болмақ қор!
Бәйгеге барын тігемін,
Сендерге арнап осы жол.
Достарыңа осыны айт:
Жауларыңды жеңіп қайт!
Айтарым, арнап саған сол!

Жаз жыры

Атымды ертте, балалар,
Күлімдеп, міне, жаз келді.
Түйе боздап, қой қоздап,
Тізіліп қатар қаз келді.
Жастардың жүзі жайрандап,
Кең өмірде сайрандап,
Махаббат, мейірім, ән мен күй,
Ойын, күлкі, наз келді.
Тамаша өмір, шаттық жыр,
Қала, дала, ой мен қыр.
Жабайы жаз ба биыл жаз,
Төгілген көктен алтын нұр.
Назданар адам аз ба енді,
Көйлек көкте, тамақ тоқ,
Еш пендеде уайым жоқ,
Жасармас қай жан жазда енді?!
Отаным байтақ мәңгі бақ,
Гүл, бәйшешек толған жер.

Он бір жұрт – он бір туысқан
Қанаттас қатар қонған жер.
Он бір жұртым – он бір бақ,
Ішінде еркін сайрандап,
Мәуесін тәтті сорған ел.
Шағаласы шаңқылдап,
Қаз, үйрегі қаңқылдап,
Көкорай шалғын, орман, көл;
Шалқып жатқан ен дәулет,
Салтанат, шаттық, сән, сәулет,
Аймағым асқар қорған бел.
Жауың мен дауыл, бораннан,
Жасқанбай шалқып тасамыз,
Жауды жайқар жарақ сай,
Табанмен таптап басамыз.
Қыздырып еңбек дүкенін,
Желшілдетіп жер бетін,
Жемістен шашу шашамыз.
Жер қазынасын талқандап,
Көзіне жете ашамыз.
Болаттан сұңқар ұшырып,
Мұхиттан әрі асамыз.
Мініп алмас тұлпарды,
Баспаған жерді басамыз.
Қуаттан дария ағызып,
Ерліктен ерлік туғызып,
Өрге өрлеп, тасамыз!
Жайнай бер жазым жылдан жыл,
Жаңарып дүние түрленсін.
Алтын бақша ұлғайып,
Бұдан да қызық түрге енсін.
Ен бақытқа еркіндеп,
Жайлаған елің гүлденсін...

...Бұлбұлың дулап сайрасын,
Еңбегің қызып қайнасын,
Нұрыңды әлем, ел көрсін,
Бұғадан қолын шешуге,
Сенімен таңға ілесуге,
Өнеге болсын, дем берсін!

Менің өмірім

Қақаған қар аралас соғып боран,
Ел үрей, көк найзалы жау торыған.
Байғара, Жамбыл, Ханда мен туыппын,
Жамбыл деп қойылыпты атым сонан.

Ел үркіп жүрген кезде күні-түні,
Сары аяз көш жөнекей боран күні,
Қар қауып, мұзға түскен Жамбыл екем,
Жұтынып суық ауа, шыққан үні.

Мен емес, суық дәмді ел де алыпты,
Тарылтқан қысаң заман кең жарықты.
Қара күн хан билеген, қанды жорық
Дегендей ел аузында сөз қалыпты.

Көз аштым, сорғалаған қанды көрдім,
Қамыққан, қанды жасты жанды көрдім.
Ел көрдім, еңіреп босқан аңды көрдім,
Қойнында Алатаудың зарды көрдім.

Бой бермес ел өмірі асау шері,
Тұрса да құрсауланып тоқсан жері.

Бірде от, бірде суды көктей кешіп,
Талпынып, тілегіне басты ілгері.

Өмірмен араласқан өсті Жамбыл,
Ел басқан отты, суды кешті Жамбыл.
Құлыннан құнанда өрлеп, дөненде өрлеп,
Шыққандай бола қалды бесті Жамбыл.

Он жаста ойнап жүрдім бала болып,
Өлеңге бөлдім көңіл алаң болып.
Райыттап тана мініп, қозы бақтым,
Еңбекті иемденгенде шама келіп.

Қойшымен кеңес құрдым қыр басында,
Өлеңмен ермек болдым жолдасыма.
Сол еңбек қалытқыдай кетті алып,
Байлардың жақындатпай мырзасына.

Өлеңді өркендеттім, өршіп өстім,
Көргенде жақсы жырды құстай ұштым.
«Жас ақын», «Жап-жақсы ақын», «Жамбыл ақын»
Дегенде, дара болып көзге түстім.

Он бесте – ақ домбыраны алдым қолға,
Тең басқан төрт аяғын болдым жорға.
Он алты желі ұзатты, өрістетті,
Түскендей бұлтартпайтын даңғыл жолға.

Топ десе, он жетімде тартынбадым,
Семсердей майдандағы жарқылдадым.
Ақынды ауылға ермек басып озып,
Жұлдыздай көзге түсіп, жалтылдадым.

Еріксіз он сегіз жас мінгізді атқа,
Бір Жамбыл бөлінгендей екі жаққа.
Бір жағы – қайнап өскен қалың елім,
Бір жағы – атқа мінген бай мен датқа.

Жауларды ел қарғаған жамандадым,
Манапқа жақсы сөзді таба алмадым.
Аз сөзім бай, манапқа арналғанда,
Жалтақтап, ел не дер деп, алаңдадым.

Келгенде жеме-жемге, елде қалдым,
Шалшыққа шатылмадым, көлде қалдым.
Шалқардың шалқып жүзген мен аққуы,
Келмеді сасық, шалшық жерде қалғым.

СОҢҒЫ СӨЗ

Сөндің бе, жарқыраған шам-шырағым?
Қалдың ба тас бітеліп, қос құлағым?
Жатсам да төсек тартып дәрменім жоқ,
Сеп болып сөйлетесің жалғыз жағым.

Қалыпшын ие болмай өзіме-өзім,
Әлім жоқ, күш, қайратты өтті кезім,
Балалар, өлгенімше болысыңдар,
Сендерге сол-ақ айтар соңғы сөзім.

ЖСыр-дастан

Сұраншы батыр

I

Ақ домбыра қолға алып,
Ай мен апта толғанып,
Жылға құйған теңіздей,
Жырдың селі тасқындап,
Ақ семсердей жалтылдап,
Шағылысқан күн шалып,
Құрағындай айдынның,
Жел шайқаған ырғалып.
Терең теңіз тұнбасы,
Тұнбада жатқан нұр тасы.
Таратқан Жамбыл жырды алып,
Жиырмада жырға жел беріп.
Аударған желмен сең болып,
Кесегімен қопарып,
Таусылмастай кен болып,
Үздіксіз болған он күн той.
Тыңдағанда ел болып,
Ақ бидай терген тауықтай
Елге жырым жем болып.
Алатаудың аясы,
Балауса шырғай саясы,
Жырымен шыңы жаңғырып,
Ақын Жамбыл мен болып,
Өскен ем өрем кең болып.
Өзен деген ат болмас,
Ат жалдарлық су ақпай,
Ғалым деген ат болмас,
Айтқаны тұрмай шырақтай,

Әнші деген ат болмас,
Әуезі көңіл жұбатпай.
Ақын деген ат болмас,
Қандырмай мейір суаттай.
Жыры болмай бұлақтай,
Тынығы болмай сынаптай,
Алатаудан арындап,
Асқан судай құлатпай,
Қыбыршығын көңілдің,
Қытығын таппай сұратпай.
Досың болса күлдіріп,
Сүйсіндіріп жұбатпай.
Жауың болса бүлдіріп,
Домбыраң – берен, жырың – оқ,
Дәл тигізіп сұлатпай.
Қан қақсатып жылатпай,
Домбырасы шіңкілдей,
Жағына сөйлеп дүңкілдей,
Айтқан өлең өлең бе,
Бақылдаған лақтай?!
Ақындардың ақыны,
Айдын көлдей ақылы,
Жыр тұлпары Сүйінбай,
Осылай айтқан бағызы –
Қалғанда жырды ұнатпай.
Ескіден есте қалғаннан,
Жасымда айтқан жырлардан,
Ескерткіш еді батырға,
Қиядан шауып қырды алған.
Қиынға шауып жол салған,
Бөрі басқан бүркіттей,
Қансыратып жауды алған,
Батырдың жыры сүйікті,
Қатықтай ұйып тыңдалған.

Жамбыл – Жамбыл болғанда,
Жыр дауылы қозғанда,
Қырғыз, қазақ еліне,
Талай рет жырланған.
Бата берген Сүйінбай,
Жырдың тіккен туындай,
Айтқанда маған ақылды.
Жырла – деген батырды,
Есімде мәңгі сол қалған,
Бойға қуат болғанда,
Жиырма бестің жалыны,
Тebінсе темір үзгендей,
Толысқанда қаруы.
Сия сауыт, қаламсыз,
Дәптер, кітап, қағазсыз,
Ой қозғаған домбыра,
Сөз қозғаған домбыра,
Болған кезде Жамбылдың,
Домбырамен жазуы,
Жырланып еді осы жыр.
Жырламаймын десем де,
Ел тілегі қоймады.
Таудан құлап тарғыл тас,
Тарығып шығып көзден жас.
Қыспақ заман кездесіп,
Қайғы басып қарындас,
Тарыққанда сүйенер,
Ел батырын ойлады,
Ойламасқа болмады.
Қабағы түсіп қамығып,
Батыр ұлын сағынып,
Ескіні еске түсіріп,
Жырым еді сондағы.

Қарасаң, балам, жоғары
Көтеріліп қабағың.
Мұз дулыға, қар сауыт,
Алатаудың алабын.
Желкілдеген қарағай,
Көк майсалы тамағын.
Жұпар иіс, боз жусан,
Бетеге басқан балағын...
Ескі күйді сонау бір,
Шығарып естен барамын.
Алатаудың аты көп,
Созыла жатқан қарлы жал,
Теріскейі – Ұлы жүз,
Күнгейінде қырғыз бар,
Толып жатқан шоқысы.
Шоқысының аты бар:
Қозбас, Қордай жаясы.
Сонан өрлеп тартылар –
Суықтөбе, Дегерез,
Ұзынағаш, Көктөбе,
Қарғалының биігі,
Шұбараттың өрі бар.
Қасқасу мен Үшқоңыр,
Қызыл күндей белі бар.
Қарағайлы, Құрттыбас,
Талғардай биік шоқы бар.
Есік, Түрген, Ақшелек,
Қарқара бар, Асы бар,
Шыңдардың шыңы – Хантәңірі,
Таудың биік басы бар.
Жетісудың желіні,
Деген тауым осылар.
Қоршаланса ақ бұлт,
Ойында жаңбыр, өрде қар.

Ойпатыңда көк шалғын,
Ұшарында мұзды ызғар.
Бейне өмірдің бейнесі –
Бүгін шаттық, кеше зар.
Жайлағалы мұны адам,
Санап бітпес не заман...
Неше халық, неше хан,
Тапты қырғын талай жан.
Толып жатқан оқиға,
Соның бірі айтылар.
Заман-заман дегенде,
Заманға қожа адам ғой!
Наразы болса заманға,
Бар кінәні соған қой...
Жырға желі заман ғой,
Елдің күні қаран ғой.
Қақпалап елді хан мінген,
Қайғы басқан жаман ғой.
Зарзаман деп ат қойған
Зарланып халық сонан ғой.
Зарлануы халықтың,
Шектен асып ушықты.
Айдаһар жұтып ауды,
Шоңбас жеді шымшықты.
Бұрынғы қожа Құдияр,
Қазанатын мінісіп,
Қомпаң-қомпаң желісіп,
Жағасыз көйлек киісіп,
Көк шай салып су ішіп,
Перен мылтық арттырып,
Мыстан керней тарттырып,
Соғыспақ боп патшамен,
Қапалдан тосып бір шықты,

Қарсы атылған зеңбірек,
Қолдан туын жұлдырып,
Қорған сапын бүлдіріп,
Қайта қашып бүлікті.
Жай қашпады Құдияр
Жолындағы ел тұншықты.
Жабық тіліп, үйді өртеп,
Айғыр атты жетектеп,
Қатын-бала шырылдап,
Хан жолынан су шықты.
Бірнеше күн өткенде,
Колпаков пен Черняев,
Жетісуға жеткенде,
Құдияр хан қағынды,
Тағы қанды сағынды.
«Алатын орыс, қазақсың,
Аламын деді бәріңді!»
Қырғыздан Орман бірігіп,
Қордайдан асқан көп әскер,
Теріскейге ағылды.
Тілеуқабыл – Қасқарау
Саркемерде шабылды.
Шапқыншының аттары,
Саурынан аққан тер,
Пұшпағынан сабылды.
Бейқам жатқан қалың ел,
Қарсы тұрмай жалынды.
«Жаудан күту жақсылық –
Зарыққанның салдары.
Байдан күту жақсылық –
Тарыққанның салдары.»
Шын болмаса не қылды?
Жалынғанша, жауыңа
Бер де құтыл жаныңды.

Құдиярдың Құсбегі,
Жалынған сайын тарылды.
Бөксерде жатқан көп Дулат,
Бүлінді де жарылды.
Есеңгіреп ер кетті,
Кемпір, шалды еңіретті.
Керегі талап алынды,
Дулатта батыр Сыпатай
Жаудан қорқып сенделіп,
Сарбұлақтың басына,
Аңырақайдың тасына,
Түнде барып тығылды.
Батыр тұлға бола алмай,
Елдің түгі жығылды.
Үш бөлінді көп Дулат:
Бір бөлегі бері өтпей,
Тауда қалды қамалып.
Қалың жаудан жасқанып,
Айсаның қырын өрледі.
Бір бөлегі қаймығып,
Жау қарасын көрмеді.
Шапырашты, Қарасай,
Жаудан қорқар ел ме еді?
Қиратып жау жатқанын,
Дулат жақтан білмеді,
Тездеп хабар келмеді.
Бір бөлегі Дулаттың,
Маямырдың ауылы,
Іледегі тоғайдың,
Түбегіне тығылды.
Карсы тұрар жігіттер,
Жау қолынан қырылды.
Жеті жігіт, жеті қыз,

Жас жандарын қорғаштап,
Түйелерге мінгесіп,
Ағын суға бұрылды.
Су дегенің тілсіз жау,
Бұрқыраған Шу асау.
Ақ көбігін атқылап,
Жын қаққандай жұлынды.
Қызды көріп қырық әскер,
Қылыштарын суырды.
Аһаласып ұмтылып,
Иектерін жымырды.
Жауды көріп өңкей жас,
Асау суға ұрынды.
Қарғып түскен жеті нар,
Тұңғиыққа жығылды.
Қызғалдақтай он төрт жан,
Қалды судың түбінде
Озбырлықтан асқынған,
Ел ызасы қайнады,
Кемпір бүйір таянып,
Сұңғыла боп сайрады.
Терме болып тізілді,
Қайдағы мен жайдағы.
Ызың-шулы, қым-қуыт,
Шығып жатты ойраны.
Қабағын түйген қанды жау,
Ұру, шабу, найзалау,
Үйірлеп елді айдады.
Іс шықпасын сезгендей,
Құр жылаудан пайдалы.
Дымын қоймай жау шапты,
Жанғарас пен Жантайдың,
Шырылдатты сәбиін,
Еңкілдетті кәрісін.

Бойжеткен қыз, келіншек,
Қатарымен тарттырып,
Күңдірентеді тау ішін.
Қоқаннан келген көп әскер,
Жер қайысып сыймады.
Мал мен басты шулатып,
Қойша иіріп жинады.
Тас қотанның сазына,
Ақ шатыр мен көк шатыр,
Қатарланып тігілді.
Ала тулар желпілдеп,
Ақ семсерлер жарқылдап,
Қомпаң-қомпаң шоқысып,
Төбінгілер сартылдап,
Зерделі шапан бектер де,
Шағылып күнге жалтырап,
Түйеге мінген жас әйел,
Бетін жыртып аңқылдап,
Жасөспірім сұлу қыз,
Жүрегі ұшып қалшылдап.
Жалаң қағып жасауыл,
Мәз-мейрам боп қарқылдап,
Түйеде тұрған әйелді,
«Түс жылдам» деп алқымдап,
Шабылған елде дәрмен жоқ,
Жылай берді солқылдап.
Ел тарықса ежелден,
Батыр түсер есіне.
Батыр барған түйінді іс,
Қалғандай еді шешіле...
Жер шұқысты тоналған,
Төмен қарап тесіле.

Жаңа өспірім жас батыр,
Елге салған несібе...
Арыстан жүрек Сұраншы,
Шыңда жатыр алыста
Оны шыңға шығарған –
Қонысы жоқ, қол қысқа.
Жаз жайлауы Үшқоңыр,
Қыс көшеді Арысқа.
Шапырашты аз ата,
Ұлы жүзде туысқа.
Өз әкесі Қашке еді,
Арғы атасы Қарасай.
Бір жақыны Саурық,
Жауды көрсе шалады-ай.
Тұқым қуған батырлық,
Үзілмей аққан сағадай,
Ұлы жүздік қазақтың,
Ық жағында қорадай.
Жел жағына панадай,
Сол сияқты батырға,
Алыстан қонақ келгенде,
Қалатын күні көп еді,
Қонақасын табалмай.
Жайшылықта ел көшсе,
Батыр ауылы көліксіз,
Дулат, Албан, Суанмен
Кетер еді қарамай.
Сондықтан батыр шыңда еді,
Ақ беренмен құс атып,
Қыранға марал ұстатып,
Малы барға жалбақтап,
Жалынды көрші бола алмай,

Аңсады ел батырды,
Жатса-дағы алыста.
Жақын болса Сұраншы,
Қызбас па еді дабысқа.
Көп екен деп келген жау,
Көнбес еді намысқа,
Мұндай жаудың талайын,
Талай рет жапырған,
Өрт тигендей қамысқа.
Ұрланып келген бұл жауды,
Білмей қалды қапыста.
Дағдарған ел бүрлігіп,
Баратын адам іздейді,
Алыста жатқан батырға,
Хабар бере барысқа.
Кәрібоз бен Бәуке қарт,
Атты терге жүздіріп,
Дақ түспеген жотаны,
Қопара шауып із қылып,
Қос атпен шапты батырға.
Тұрса басып кетуге,
Жаудың қосы жол алды,
Ілені бойлай төмендеп,
Қордайменен оралды.
Күн бата шапқан қос аттар,
Түн түгелдей өткенде,
Күн төбеге жеткенде,
Ақсеңгірдің тасына,
Аңырақайдың басына,
Өксіп жылап отырып,
Ат шалдырып, дем алды.
Алатаудың шоқтасы,
Көлденең тұрған көз алды.

Екі нардың шоқысы,
Зеңкиіп көзге түскенде,
Батырдың бойын көргендей,
Езу тартып қуанды.
Жеңін шешіп желпініп,
Ыстық демін шығарды.
Күн төбеден ауғанда,
Құдықтан атын суарды.
Қайта тартып тартпасын,
Өрді беттеп екі қарт,
Намазын оқып жол алды.
Отардың жазық даласын,
Қопара шауып өрлетті.
Шапқан аттың екпіні,
Шалғынды шайқап желдетті.
Күн тұғырға қонғанда,
Намаздігер болғанда,
Суықтөбе өрімен,
Қарттар шыңға кеп жетті,
Зеңгір-зеңгір қия тас,
Бірінің аты Карабас,
Бірінің аты Жалаңаш.
Сұраншының ауылын,
Түні бойы іздепті,
Кайда екенін білмепті,
Тау ішінде түн де өтті,
Нұрланып шалды күн бетті,
Біріне-бірі екі қарт:
Сонау тұрған қара үңгір
Қарасайдың қосы деп,
Күн шағылған сонау қыр.
Қызыл күнгеі қиясы
Мекені ердің осы деп,

Шошайтысты қолдарын,
Таптық десті болжалын.
Тағы шапты қиялдап,
Қызыл күнгей бауырын.
Іздегенін табуға,
Алдырды қарттар сабырын.
Бұлақты шалғын жайлаған,
Белдеуде атын байлаған,
Қызыл қия қойнынан,
Батырдың тапты ауылын.
Сұраншыға жетті де
Жығылды қарттар атынан.
Ақ сақалы су болды,
Сорғалап аққан жасынан.
Арыстан мүше жас батыр,
Сүйеді келіп басынан.
Төрге алаша төсетіп,
Орын берді қасынан,
Әлденеден тарығып,
Бейнесін көрді жасыған.
Мейрімді туған Сұраншы –
Елі сүйіп жасынан.
Жетім менен жесірді,
Атына артып көшірген.
Ерегіскен жауларын,
Су құйғандай өшірген.
Тарығып келген қарттарға,
Қайғырып жаны ашыған.
Қабағынан қар жауды,
Кірпігіне мұз қатты,
Кім еді деп басынған.
Беттеріне су сеуіп,
Екі қарт есін жиған соң,

Уақиғасын сұрады –
Ес танып өткен басынан.
Көз құрғатып екі қарт,
Арсаланып сүйегі,
Кемсең қағып иегі,
Сүйеуім тыңда, ер, – деді.
Ерді тауып өсірген,
Атасы мен анасы,
Жалпақ жатқан ел, – деді.
Олай болса, жан ботам,
Арқалықтай сүйенген,
Елдің ұлы сен, – деді.
Желеу болған ақсақал,
Зарлы, мұңды бұл сапар.
Таудан іздеп батырды
Жайбарақат келеді.
Заманнан заман асқынып,
Зәрін барад жаюға.
Бөрі түрі айналды,
Айдаһар мен аюға.
Иттен де көп хан аты,
Қу ағаштай түспейтін.
Халық үстіне саясы,
Елді сатты жәлдеп боп,
Алтын алып баюға.
Хандар шауып қандатып,
Қан қақсатып зарлатып,
Елдің басын доп қылып,
Айналдырды ойынға...
Қоқанды құртқан Құдияр...
Қырғызды қанға батырған,
Әркімге бір сатылған,
Орман хан бар қолында:

Қазақты барып талайық,
Патшадан бұрын алайық,
Деген мақсат ойында.
Арам туған зәнталақ,
Екі көзі қанталап,
Қасапшының итіндей,
Қоразданып анталап,
Салып жатыр лаңды
Саркемердің бойында.
Қара құрым көп Дулат,
Алатау мен Арыстың,
Арасында қонысы.
Көп болса да шөп болды,
Хаңдар жанған өрт болды,
Көгі түгін, жері шоқ,
Кең жайылым өрісі.
Басына күн туғанда
Көрінді елдің кемісі.
Батыр деген Сыпатай,
Қара басын сауғалап,
Тауға кіріп жоғалып,
Шықпай кетті дыбысы.
Арқауы ұзын атының
Келте келді өрісі.
Келеді деп ойламай,
Қағынған ханның перісі,
Бейқам болып ел жатты.
Жаудан күші кем жатты.
Бейқам жатқан сол елді,
Абайсызда жау шапты.
Күртінде жатқан көп елді,
Түнде басып сорлатты.
Қыз, келіншек қатарлап,
Мінгізіп нарға, атанға,

Құсбегі мен бегінің
Қошуына жолдатты.
Жан сауғалап қорынып,
Қас жауына торығып,
Суға түсіп обығып,
Қатын, бала зар қақты.
Қарсы тұрған кісіні,
Атты, шапты кескілеп,
Күрті бойын қандатты.
Тұлымдыны құл қылып,
Даланы мұңды үн қылып,
Ата-ананы аңыратты.
Қатар жатқан қарындас,
Бөліп ішкен аяқ ас,
Ақ қалпақты қырғызым,
Өзбек деген өз ұлым,
Халық іші дос-жарлы,
Дос-жар халық сүймеуші ед,
Қан төгетін дұшпанды.
Жүрегі қара Құдияр,
Орман бұзық тағы бар,
Достыққа тағы өрт салды.
Қамап жатқан хан эне,
Қамалып тұрған жан эне,
Басшысы жоқ Дулаттың,
Қыларлық айла қысқарды.
Орман атқа мінгенде,
Елден кісі шауыпты,
Қазаққа хабар беруге.
Жанғарас, Жантай жіберіп,
Келіп айтқан Керімге:
Қолы қаптап барад деп,
Елдеріңді шабад деп.

Құдияр мен Орман хан,
Ту көтерген өлімге.
Керім оны таратпай,
Өзі қашқан көлеңдеп,
Іле бойын жағалап,
Балқаш асып төмендеп,
Үш күн, үш түн үдеріп,
Ақтоғайдан шығыпты,
Қарт бурадай шөмендеп.
Тілеуқабыл, Маямыр,
Саркемерде шабылды.
Қанмен дала жабылды,
Қанды жастар ағылды,
Ауыр күндер түскенде,
Елің сені сағынды.
Қосарлатып ат мініп,
Атқа біздей қарт мініп,
Аралады тауыңды.
Жауға түскен мал мен жан,
Ағыл-тегіл анау қан,
Қанқор ханның қорлығы
Ес тандырмай не қылды?
Түлек бүркіт көзіндей,
Шатынатты батырды.
Дауыл соққан теңіздей,
Күш көбігін сапырды.
Алатауды қозғалта,
Қырға шығып ақырды.
Андас пенен Нарбота,
Дауқара мен Шымырбай,
Тұматайды шақырды.
– Жиылыңдар, бозбала!
Өбзелдеп мін атыңды!

Аузы мүжік хан итгер,
Неден мұнша шатылды?!
Бұрқыранды, бұрсанды,
Мұздай темір құрсанды.
Ақ беренге оқ салды,
Ақтұяққа ер салды.
«Ә» дегенше үш жүз ер
Жиналысып кеп қалды.
Абылайша қос алды,
Су құятын мес алды.
Күргіні төмен қыдырып,
Желдігін бұта сындырып,
Қопадан әрман өтеді,
Шамалғанға жетеді.
Жау қарасын қарады –
Кемердің толған алабы,
Құмырсақдай қыбырлап,
Жерге сыймай барады.
Нарбота мен Андасы
Уайымдап жылады.
Сұраншы батыр тістеніп,
Көбін елең қылмады.
Батырға Андас сөйледі,
Жасық кеңес бергелі:
– Құмырысқадай мынау қол,
Топырақ шашсаң жетер ме?
Ақ береннен оқ атсаң,
Мыңына бірден өтер ме?
Үш жүз кісі ат қойсақ,
Жиырма мыңдай нөкерге,
Инемен құдық қазғандай,
Оған әсер етер ме?
Көбелектей отқа ұрып,
Өртенеміз бекерге.

Әлі де ойлан, батырым,
Осы сөзім бекер ме?
Жетпес біздің күшіміз,
Өтпес біздің тісіміз,
Оңға шықпас ісіміз,
Теңізге теңес бір тамшы,
Бейне таудың бір тасы,
Үш-ақ жүздей кісіміз...
Қабағы түсті батырдың
Қара бұлт сеікілді.
Төне түсіп Андасқа,
– Тарт – деп, – тілің! – жекірді.
Найзадай шашы тік тұрып,
Көтерген шаңырақ уықтай,
Тақиясын көтерді.
Ашуы қысып Сұраншы,
Ақ семсерін суырды.
Қит етсе кесіп тастауға,
Андас жаққа бұрылды.
Енжар болған қорқақтың,
Ұнжырғасы жығылды.
Қойнына басы тығылды.
Жігіттерге сөйледі:
– Ел жақтамас көп жаудың,
Көптігінің себі жоқ,
Оның аты – боркемік,
Талмасқа шыдар белі жоқ.
Озып шабар жүйрікке
Ылдиы мен өрі жоқ.
Батыр туған жігітке,
Шабатын жаудың көбі жоқ.
Уайым жауға алғызар,
Тұңғиық болып түбі жоқ!

Осы қолдың несі көп,
Қурап тұрған шірік шөп.
Суырып қылыш ат қойсаң,
Қарсы тұрар бірі жоқ.
Қорықпа да, қашпа да,
Текке ұшпасын үрейің,
Қара да тұр топтанып,
Жалғыз өзім кірейін.
Мың жау маған бірге есеп,
Мың қарғаға бір кесек.
Кесек болып көрейін,
Қорғасынды мен сақа,
Ұшырамын кенейін.
Жұртым үшін мен құрбан,
Жазасын жаудың берейін.
Жаулар – қоян, мен – сырттан,
Арасына енейін,
Еңкілдеген шал анау,
Шырылдаған бала анау,
Қуыршақ болған бектерге,
Келіншек пен қыз анау.
Көзім тірі тұрғанда,
Қорлыққа қалай көнейін?!
Жауым көп деп жасқансаң,
Сендерді дос демеймін.
Қашар болсаң мен қырам,
Кетпейсін тірі біреуің,
Ел үшін жанды қимасаң,
Ер деп қалай сенейін?
Сенімсіз болсаң жоқ қылып,
Ақтұяқты шаптырып,
Жауға қарсы желейін.
Қарсы семсер салысып,
Жағаласып алысып,

Не босатып елді алып,
Не тұтқын боп мен қалып.
Халық үшін мен лақ
Жау қолында өлейін.
Ақ сүт берген анам – ел,
Үлгі берген атам – ел,
Адалдығым – ісіммен,
Бойдағы қару күшіммен,
Балалық хақын берейін...
Батыр тұрып толғанды,
Терең-терең ойланды.
Теңізден тұрған желдейін,
Күтірлеп кеткен сеңдейін,
Вулкан шашқан таудайын,
Айбарланып қозғалды.
Патшаның қашқан солдатты,
Алпыстан асқан бар жасы,
Бастығы Жагор Оралдық,
Сегіз орыс, бір татар,
Бірге келген жолдасы.
Батыр соған сөз салды:
– Бабам менің Қарасай,
Шапқанда елді жау талай,
Айырып алған батырым.
– «Арыстан болған жау үшін,
Түлкідей болсын әдісің», –
Дейтін бар-ды ақылы.
Сіздерден сұрар көмегім,
Бұйрық қылды демегін,
Қанқор патша қажытқан,
Сендер де елдің жақыны.
Бектер тіккен шатырға,
Шапқым келді ел жата,

Елу жігіт жіберіп,
Ұзақтағы биіктен,
Алатаудан Қараойға,
Жеткізе отты жаққызам.
Алагеуім күн бата,
Көп әскер деп ойлансын,
Жагор, досым тоғызын,
Тоғыз жігіт тағы да,
Өз қасыңа қосып ал,
Он сегіз болсын жолдасың.
Жау бүйірі Көктөбе,
Соған жетіп епте де,
Күн батқан соң орнасын.
Бұл бүйірден мен тием,
Ақтұяқты шаптырып,
Үрейін сонда сен ұшыр,
Орысша сырнай тарттырып,
Көнек пенен шелектен,
Барабанды қақтырып.
Анда-санда мылтықты,
Құр дәрілеп аттырып.
«Орыс та келіп қалды», – деп
Есі кетіп сұрлансын...
Қуанды Жагор: – Құп! – деді,
Жолдастарым, шық! – деді,
Он сегіз жігіт ертіп ап,
Алабұта паналап,
Сайлы жерді жағалап,
Жау көзіне шалынбай
Көктөбені беттеді.
Елу жігіт ертіп ап.
От жағуды алыстан,
Андасына жүктеді.

Қалғанына бет бұрып,
Деді батыр жолдасым,
Тас-талқанын шығарып.
Қирату ханның ордасын.
Күмәнім жоқ, жау қашар,
Зорлықпен келген көбісі,
Бізге дос боп жалғасар.
Бектер қашса асығып,
Дүние жатса шашылып,
Қызығу оған болмасын.
Елі үшін туған ер болса,
Елін бүгін қорғасын!
Осыны айтып Сұраншы
Ағын судай тасынып,
Ашулы көзі жалтылдап,
Жайнаған шоқтай шашылып.
Күн де кірді ұяға
Алатаудан асылып.
Ақтұяқтың тартпасын,
Қайта тартты ер жөндеп,
Болат сүйек бауырға,
Тартпасын елі батырып.
Қыран құстай қомданды,
Ақ семсерді қолға алды,
Астыңғы ернін тістенді,
Құрыштай құйған қатынып.
Қарасай мен Қашкенің,
Кәрі аруағып шақырып.
Жігіттер құйды саумалын,
Тегенеден сапырып.
Намазшамнан өткенде,
Құтпанға уақыт жеткенде,
Ақ беренді сайлады.

Жар қабақта жалтыр тас,
Қарына найза байлады,
Семсерін соған қайрады.
Жібекпен басын бір тартып,
Ат қойды батыр ақырып,
Ақырған даусын есітіп,
Жау айнала қарады,
Есінен әбден танады.
Дәл жанынан күрсілдеп,
Барабан құлақ жарады.
Зеңбірек пе, мылтық па,
Анда-санда күрсілдеп,
Түтін бүркіп алады.
Ұзағырақ қараса,
Есепсіз от жанады.
От мөлшерін есептеп –
«Мына қолда мөлшер жоқ...
Құрығанда жүз мыңдай
Қосын бар», – деп санады.
Таудан шыққан сарындай,
Дүрілдеген жалындай,
Шапқан аттың дүрсілі,
Қопарып жерді барады.
Аяқ асты, жау састы,
Қара албасты шын басты,
Не мінетін аты жоқ,
Іздесе киер киім жоқ,
Қойған жерде құрал жоқ,
Есінен әбден адасты.
Сасқалақтап қосының,
Есігіне таласты.
Есінен танған бегіне
Есік баққан қосыны
Ажырайып қарасты.

Қандай пәле келді деп,
Бақсылары бал ашты,
Амалсыз жүрген көп қолға,
Түндегі айқай жол ашты.
Қойдай үркіп қол қашты,
Сұраншы батыр ат қойды,
Бөгетін алған өзендей,
Аз ғана сарбаз лап қойды.
Хан, манаптың шатырын,
Қаусатамын деп қойды.
Бейне бір қатты жел тұрып,
Қурап тұрған қусаққа,
Жалындатып от қойды.
Нажағайдай шартылдап,
Бұлт отындай жарқылдап,
Бұрқылдаған берендей,
Түнге қосты түтінді.
Жалаңдаған ақ қылыш.
Қыл мойынға кірш те кірш,
Жүрек тіліп, жан қауып,
Қасқыр тісі қан қауып,
Жүзіне қан тұтылды.
Астына мінген Ақтұяқ,
Тоздырып тозаң бұрқырап,
Атқан оқтай жұтынды.
Аш қасқырдай батырдан,
Қай жау қашып құтылды...
Есебі жоқ қалың жау,
Қоршаласып қалысты,
Ортасына алысты.
Қарсы семсер салысты.
Сілтегенде қылышы.
Оң жағынан он шауып,
Оны бірдей жер қауып,

Сол жағынан сілтесе,
Ондап жауын бір шауып,
Оны бірдей үндалып,
Ұстарадай шаш алған,
Жауды батыр сыпырды.
Бір қозған соң аруағы,
Теңіздей жау – жан-жағы,
Сұраншыға көп емес,
Үш күн, үш түн ұрысқан
Сол батырдың соғысы
Рүстемнен кем емес.
Астындағы Ақтұяқ
Қия тасқа басылып,
Ақ көбігі аузынан,
Екі жаққа шашылып,
Әбден батыр қызған соң,
Омырауы ашылып,
Қоқанға қарай жау қашты
Қордай белін асылып.
Ақ семсері ақ шомшы,
Қызыл қанды сапырып.
Үш күн, үш түн өткенше,
Әсте батыр тынбады.
Томағасын қайырған,
Ақиықтай шыңдағы.
Ел жақтаған батырдың,
Сағы жаудан сынбады.
Қашқан жаудың артынан,
Ақтұяқ атты бір қара,
Қарасайлап қалмады.
Өлексемен үйілді,
Алатаудың сайлары.
Тозаңдай тозып жыртылды,
Ханның ала байрағы.

Қасқырға шауып арыстан.
Қанқордың шықты ойраны.
Шабак қуған жайындай
Бек біткенді жайлады.
Елге келген бүлікті,
Дауылдай тиіп айдады.
Жалынның бетін қайырып,
Қасқырдан елді айырып,
Көтеріп көңіл жайлады.
Батыр – елдің досы деп,
Түпке жетед осы деп, –
Сүймейтін хан мен байларды,
Хан билеген заманның,
Қанын ішкен адамның,
Осылай еді жайлары.

II

Арғымақтай арындап,
Жазғы күндей жалындап,
Тағы да Жамбыл сөйледі,
Қар еріткен өпектей,
Су серпіген ескектей,
Домбырасын сермесін.
Тоқсан үш жасы торқадай,
Тоқсан күн қатқан жорғадай,
Бәйгіден алған олжасын,
Жақсы сөзді ел жаттар,
Ел жаттар сөзде салмақ бар.
Кесек атқан қорғасын,
Шеті жоқ – мұхит, теңіздей,
Алтайдың алтын кеніндей,
Көп жерімнің қордасын,
Сыпырта соққан дауылдай,

Сауылдап құйған жауындай,
Жырды Жамбыл қозғасын.
Жырдың тәтті жаясын,
Батырлар жыры баяғы.
Жау дегенде жайнаған,
Наркескендей қайраған,
Сұңқардай болат қияғы,
Өрге салса талмайтын,
Қияға салса таймайтын,
Құрыштан соққан тұяғы.
Сол батырлар жыр басы,
Үзілмей аққан жылғасы,
Майтөбенің бұлағы.

О, балалар, балалар,
Ақылды туған даналар,
Жамбылдан тыңда мынаны:
Әсерлі күйдей аңқытып,
Тасыған селдей шалқытып,
Тыңдаушыға жыр төкпей,
Жамбыл қашан аяды.
Қартайдым дейтін назым жоқ,
Тыңдаушы көпте жазық жоқ,
«Айт, Жәмеке!» дегенін,
Мен өлгенде қояды.
Сүйекемнің сүресі –
Сөйлегенде, міне, осы.
Жырдың сұлтан төресі,
Биіктердің төбесі.
Бөліп айтқан Жамбылдың.
Сұраншының аяғы.

Орман хан мен Құдияр,
Жеңіліс тауып бір қайтты.

Көктемде қайтып жаз жатты,
Батырдан жеген таяғы –
Шымбайына тым батты.
Терең-терең ойлатты,
Аттан, ханым, аттан деп,
Жараспайды жатқан деп,
Манаптары шулапты.
Бізге бұйрық беріле,
Біз тұлпарға мініле,
Біз мінген соң кім қапты...
Нарынқолдық, Кегендік
Бұ да, жегжат ел ем деп,
Жақтап жатыр қазақты,
Болып жатыр бір жақты.
Манаптарды жиялық,
Не бар, жоқты ойлалық,
Атақтысына ат мінгіз,
Сыйлысына шапан жап.
Кайтсын іздеп сый алып,
Бассын олар қылжақты.
Қыздыратын боза бар,
Молда, ишан, қожа бар,
Бозалы жерде соларға,
Қозғалтарлық аруақты.
Жи қолыңды, қыр жолға,
Өзің өлмей кем болма,
Сұраншыға жаз хатты:
«Еркек болсаң келгін де,
Қатын болсаң қалғын де.»
Өзі шешсін жұмбақты.
Орман ханның ордасы,
Ала туын байлады.
Қарақолдан, Мырғаптан,
Жалалабат, күн жақтан,

Көп Алатау аймағы,
Ат денесін тарта алмай,
Атандар әрең талтаңдай,
Ордаға келіп түсіпті.
Майға беккен байлары,
Алдиярға сойыс деп,
Бақсаң да мендей болыс деп,
Қора-қора ызғытып,
Семіз қойын айдады.
Үйір-үйір қысырақ,
Шайлап қалған тусырап,
Жарлауланып жаясы,
Қысыр емген тайлары;
Ақ пышаққа ілініп,
Қабырғасы сылынып,
Қазы-қарта, жал-жая,
Қазанда бұрқ-бұрқ қайнады.
Пісті саба сіресіп,
(Тауысқысыз ел ішіп)
Уыз қымыз бұрқырап,
Қара мейіз қаймағы.
Оны келсе «манап» деп,
Жүзі келсе «тамақ» деп,
Жарымаған жарлының,
Байығаны – тойғаны.
Қымыз, боза аралас,
Кекірініп кілең жас,
Арнап тіккен үйлерде,
Отырысты бойдағы.
Хан бұйырған жыршылар,
Бірде күлкі, бірде зар,
Қызыл тілмен балқытып,
Бұлбұл болып сайрады.

Сөз аяғы бір соғыс,
Ел аяғы сол соғыс,
Енжар көңіл қырғызды.
Итермелеп қоймады,
Ишан, молда бастысы,
Ақ меруерт таспысы,
Өлгендерің шейіт деп,
Өлмегенің қазы деп
Сатылды ханға иманы,
Соғыспақ болды ақыры,
Сауыт киді батыры,
Сұраншыға хат жазған,
«Шүкір» деді Орман хан,
Орындап ісін ойдағы.
Сұраншыға хат барды,
Сөге жазған хатында:
«Батыр емес, қатынсың,
Мұсылман емес, кәпірсің,
Қашқын жиып жаныңа,
Мойынсынбай ханыңа,
Алматыда жатырсың.
Батыр болсаң келіп кет,
Әуре қылмай атымды,
Басыңды келіп беріп кет,
Ажалыңа жақынсың!»
Хатын оқып Сұраншы,
Жолдасын түгел шақырды.
Шақырып салды ақылды:
– Еліне лаң салғалы,
Орман хан тағы шатылды.
Тағы өлімге айдапты,
Алдап, арбап батырды.
Бару оңай Орманға,
Батпай ма бірақ ел қанға,

Жаныма халық батулы.
Бармағанмен амал жоқ,
Ертең Орман келеді.
Атып-асар баланы.
Найзасы шаншар қатынды,
Сондай кезде байтақ ел,
«Шақырғанда – бармадың,
Жалынның алдын алмадың,
Ер болмадың – ез болдың,
Деп қоймай ма атымды...»
Ойым былай, жолдасым,
Көрмеймін елдің кез жасын,
Шығармай жатқа жақынды.
Жан ертпей-ақ жаныма,
Жеке барып көрейін.
Есебі жоқ қол алып,
Бейбіт елге қол салып,
Қосынға тамақ, мал алып,
Берекесін кетіріп,
Ұшырмалық үрейін.
Жеке барсам «ер» десер,
Тарап-тарап ел кетер,
Орданың бір топ адамын,
Молда, қожа, манабын,
Жекелесіп көрейін.
Мұндай уақта қинайтын,
Бірбеттігі батырдың.
Сол бетінен бұрмалап,
Кегі жоқты айтудың.
Не пікірі барлығын,
Іштері білді әркімнің.
Боз қасқа қойын сойғызып,
Үлкенге басын қойғызып,

Ақтұяққа ер салды,
Азығына малта алды,
Атыма деп жем салды,
Сауыт киіп сайланып,
Ырғай сапты найза алып,
Қорамсағын байланып,
Шымырқанып, шырқанды,
Қыр жолға қарай бет алды.
Ақтұяқтың үстінде,
Аш қасқырдай бүгіліп,
Қарына ілген қалқаны,
Ілгері, кейін жүгіріп,
Жарқыраған сүңгісі,
Күндік жерден көрініп,
Тау жаңғырып салдырап,
Көк темірге көміліп,
Қиядан шалған қырандай
Күн астына үңіліп,
Ер сипатын көрген жау
Өз жанынан түңіліп,
Алатау асты Сұраншы.
Қаражол атты жотада,
Жасақ жиған Орман хан,
Жалғыз батыр келед деп,
Хабар алды жаушыдан.
«Батыр елді аяпты,
Сондықтан қосын алмапты»,
Елден елге ұшқан сөз
Қырғызға түгел тараған.
«Сұраншының дұшпаны,
Қырғыз емес – хан екен.
Елдің жауы дегені –
Хандар жапқан жала екен», –

Деген сөзді есітіп,
Ақ қалпақты қырғыздар,
Біріне-бірі қараған,
Соғысты қойып тараған,
Елге қайтыпты ордадан.
Сегіз мыңдай қол екен,
Сегіз жүздей қол қалды.
Батыр-сымақ манаптар,
Қорғаймыз деп Орманды.
Келе жатқан бір кісі,
Бір кісіні жеңерлік,
Мөлшерден тыс мол қалды.
Келсе Құдай берді деп,
Табасыз қолдан өлді деп,
Семсерлерін қолға алды.
Күн төбеден ауғанда,
Бесіндікке барғанда,
Бұрқыраған шаң көрді.
Жұлдыздай атын ағызып,
Жарағы күнге шағылып,
Келе жатқан жан көрді.
Жауым көп деп жасқанбай,
Кісесінен басқандай,
Келген ерді таң көрді.
Бәрі бірдей ат қойып,
Салуға соғыс лап қойып,
Жабылуды жалғызға,
Бойларына ар көрді.
Бек, манабы, байлары,
Ортасында байрағы,
Жасағын жинап сайланған.
Сұраншыны хан көрді.
Ханға келіп сейледі:

– Неге мені шақырдың,
Жай шақырсаң келмейтін,
Ханға сәлем бермейтін,
Халық үшін туған батырмын.
Хан деп сені сыйлар ем,
Басың үшін сатылдың.
Арасына өрт болдың,
Ала бүлік дерт болдың.
Қырғыз, қазақ жақынның.
Бейбіт елге тигізіп,
Жендетке басын қиғызып,
Қаннан сусын сапырдың.
Ел бүлігі – Орман деп,
Аман қалсын мың жан деп,
Төгіліп тынсын бір қан деп,
Қара басыңды алғалы,
Жекелеп келе жатырмын.
Міне, менің семсерім,
Қайрап қойдым хан үшін,
Қайратыма мінгенім,
Қалың елдің қамы үшін.
Басым тіксем қан алмай,
Кеткен емес намысым.
Сүттей елді ірітпей,
Таза майды шірітпей,
Жекпе-жекке өзің шық.
Менің жауым сен ғана,
Салмаймын елге мен жара.
Сенсің менің дұшпаным,
Сенсің менің алысым!

Қасқыр көрген күшіктей,
Хан жалақтап қарады.

Терең ойға шомылып,
Жерге қарап үңіліп,
Жапырылды адамы.
Жел көтерген бұлттай,
Шеттегілер тарады.
Айла, амал, сабақтас,
Хан, манаппен табақтас,
Адам қалып шамалы.
Хан иегін қаққан соң,
Қара ат мінген ер Бұқай
Шыға берді бөлініп.
Шешініп алып, оң жеңін,
Белдігіне түрініп,
Найзасына байлаған,
Ту құйрығы төгіліп,
Білекке ілген қалқаны,
Оңды, солды жүгіріп,
Қисық біткен емендей,
Омыртқасы бүгіліп,
Қақ жүректің тұсы деп,
Өлер жерің осы деп,
Көк сүңгісін серт ұстап,
Жақын келді тебініп.
– Атаңның көрі, Сұраншы,
Атыңнан қармап түсіріп,
Жел аударған қаңбақтай,
Су аударған дөңбектей,
Ат үстінен ұшырып,
Бәлем саған қылармын.
Сен сияқты шұбардың,
Түсі суық жыланның,
Жағасынан алмаққа,
Жыға сүңгі салмаққа,
Қашаннан-ақ құмармын!

Келіп қалды жекіріп,
Бұрқырап аузы көпіріп.
Құрттыбастың тауындай,
Туған батыр бейнелі.
Ызғары қыстың аязы,
Аш арыстан кеуделі,
Келіп қалған Бұқайды,
Шыбын құрлы көрмеді.
Қозғамады найзасын,
Сүйеніп тұрған жердегі.
– Тоқта! – деді жай ғана,
Қолының ұшын сермеді.
Сесі басты батырдың,
Айтқан жерде тоқтады,
Тірелгендей өңмені.
– Тоқтадың ба, кейін қайт,
Саған да Бұқай жан керек,
Сен – тышқансың, мен – мысық,
Барасың қайда кимелеп.
Батыр емес, қатындық,
Майданда кісі тілдемек.
«Ой атаңның көрі» деп,
«Өлтірем-ақ сені» деп,
Құр былшылдау не керек.
Бұқай, Байтыл, Битуған,
Оларға найза былғаман!
Екінші рет шақырам, –
Маған анау хан керек!
Иек қақты Орман хан:
Байтыл менен Битуған,
Найзаларын кезеніп.
Үзенгісін шіреніп,
Тұра шапты тұрғаннан.

Сөйлей келді Битуған:
– Қоян жүрек ит Бұқай,
Неге тұрсың сілейіп.
Батпаса тісің жолды бер,
Біз жақындап көрейік.
Жағасынан қармамай,
Атып ұрмай дорбадай,
Сен Сұраншы құлақ сал,
Қарайып келдім қаныма,
Мына тұрған Байтегім,
Көмекшім бар жанымда.
Мен-мен едім, мен едім,
Мен кімдерден кем едім,
Батыр болсаң – мен де сол
Мен де өзіңдей ер едім,
Терезесі тең едім.
Іште кегім қалғанды,
Шығарайын арманды.
Ханыма қолды салғаның,
Көкейімнен кетпейді
Төрегелді манаптың,
Сақал, мұртын алғаның.
Ажал айдап келген соң,
Аямаймын жаныңды.
Сенің қылған бұл ісің,
Барлық жұртқа мәлімді.
Соның үшін тап бүгін,
Ағызайын қаныңды.
Мен жүрмеген тау бар ма,
Мен алмаған жау бар ма,
Шығарайын жаныңды.
Ботпайдан шыққан Сыпатай,
Көмегіне жарамай,

Байұзақтай батырын,
О да қашқан қарамай.
Қирап қалған шатыры,
Аш бүйірін таянып,
Жылаған қыз бен қатыны.
Қатын, қызын жылатқан,
Менің сондай ісімді,
Аспанда Құдай ұнатқан.
Орманнан келген үш батыр,
Үш жағынан тап берді.
Ашу қысып Сұраншы,
Астыңғы ернін тістенді.
Бір сілтеді найзасын,
Белі үзілген күзендей,
Алдымен келген Битуған
Бетін баса бүктелді,
Кеудеге найза күмп берді,
Екі батыр найзасын,
Сатыр-сұтыр салысты,
Сайлап мінген белді аттар.
Тізе бүгіп қалысты.
Жараланып Бұқайлар,
Аттың жалын қабысты.
Оны көріп хан тобы,
Ат қойып бәрі шабысты.
Аш қасқырдай батырды,
Ортасына алысты.
Ханның тобы жүз кісі –
Ортасында бір кісі,
Түс ауғанша ұрысты.
Күн төбеден өткенде,
Бесіндікке жеткенде,
Жау қамаған Сұраншы

Көзін қаптап қан алды,
Тұла бойын жара алды.
Орман ханға ұмтылды.
Алыстан салған найзасы,
Ту сыртына бір тиді.
Сегізкөздің қоң еті,
Кере қарыс жыртылды.
Топтан шығып хан кетті,
Сұраншыдан әл кетті,
Соны сезіп Ақтұяқ,
Жан-жағына қарады,
Жал-құйрығын тарады.
Оң аяғын тарпыды,
Ортекедей ойнақтап,
Көк жайындай бұлқынды,
Арыстандай жұлқынды.
Жау жібермей орап ап,
Шығармады қамалап,
Тұрып алып айнала.
Ілмек болды найзаға.
Күрсілдеді бір дабыл,
Жер мен көкке жаңғыра.
Жалт қарады Орман хан,
Есі-түсін тандыра.
Алатауды қақ жарып,
Дабыл ұрып, кәр шашып,
Шыға келді топ қара.
Топ қараның алдында,
Жандай досы Жагорі,
Жанына ерген қырық жігіт,
Сұраншының нөкері,
Жанына жақын келген соң,
Қамаған жауды көрген соң,

Беренге білте тигізіп,
Басып-басып жіберді.
Хан қасында тұрғаннан,
Кім жаралы, кім өлді?
Онысы бізге белгісіз ...
Батырды қамап тұрғандар,
Сырт айнала жөнелді.
Манаптардың көбі өлді,
Жаралы ханын өңгеріп,
Құтылуын жөн көріп,
Ордаға қайтты Орман хан.
Найза тиген жерінен,
Қағынып кетіп ем қонбай,
Ордасына кеп өлді.
Жолдасына қосылып,
Сұраншы қайтты тауына.
Ақырғы болды соғысы,
Хан, манаптай жауына.
Қырымнан шалған қырандай,
Келген батыр бабына.
Ақыры келіп о да өлді,
Алатауда көмілді.
Атын түгел ел білді,
Адам туып адамнан.
Елу жылда жаңарған,
Жаман күнді өткізген,
Жақсылыққа жеткізген,
Қан сасытқан ханы жоқ,
Ашу, араз зәрі жоқ,
Балдай тәтті туысқан,
Жеттім тату таңыма...

Белгілікке жеткенде,
Жауымнан Сұраншы

ЖАҢЫЛЫК МЕН ДІККҮМІС

Жаңылыктар мен диккүмдөрүңүзгө келгенде, аларды кыргыз тилинде жазып берүүгө аракеттешүүңүзгө келсеңиз, биздин үчүрүбүзгө келет.

Бул үчүрүбүзгө келгенде, аларды кыргыз тилинде жазып берүүгө аракеттешүүңүзгө келсеңиз, биздин үчүрүбүзгө келет.

Бул үчүрүбүзгө келгенде, аларды кыргыз тилинде жазып берүүгө аракеттешүүңүзгө келсеңиз, биздин үчүрүбүзгө келет.

Бул үчүрүбүзгө келгенде, аларды кыргыз тилинде жазып берүүгө аракеттешүүңүзгө келсеңиз, биздин үчүрүбүзгө келет.

Сүйтөстөр

Бул үчүрүбүзгө келгенде, аларды кыргыз тилинде жазып берүүгө аракеттешүүңүзгө келсеңиз, биздин үчүрүбүзгө келет.

Бул үчүрүбүзгө келгенде, аларды кыргыз тилинде жазып берүүгө аракеттешүүңүзгө келсеңиз, биздин үчүрүбүзгө келет.

Бул үчүрүбүзгө келгенде, аларды кыргыз тилинде жазып берүүгө аракеттешүүңүзгө келсеңиз, биздин үчүрүбүзгө келет.

Бул үчүрүбүзгө келгенде, аларды кыргыз тилинде жазып берүүгө аракеттешүүңүзгө келсеңиз, биздин үчүрүбүзгө келет.

Жамбыл мен Айкүміс

Жамбыл:

Әдейі ат терлетіп, келдім тойға,
Айкүміс, әуелден-ақ болдың ойда.
Әуірі басылмаған албырт едім,
Асығыс айтқанымға кінә қойма!

Айкүміс:

Аптығып, ә дегеннен, амандаспай,
Әдепті үйренбепсің, Жамбыл, жастай.
Асылға арсыдағы қол жетпей ме,
Ақылмен қимылдасаң, аспай-саспай?

Жамбыл:

Айкүміс, асықпауға шамам бар ма?
Жасшылық ұрындырды талай жарға...
Сен үшін жатсам-тұрсам арманым көп,
Жем болып кете ме деп жамандарға.

Айкүміс:

Біле ме пенде, шіркін, өз кемісін,
Ел кезіп, есер мінез сен де жүрсің.
Жаралған жат жұрттыққа ұрғашымыз,
Жарқыным, өкінбеші, сен мен үшін!

Жамбыл:

Барарсың бір жаманға өзің қор боп,
Отырсың қарқарадай әзір зор боп.
Көзіңе көк шыбынды үймелетер,
Көргенің өле-өлгенше ылғи сор боп.

Айкүміс:

Жамбыл-ау, күпінесің неге сонша?

Құтқарып қыз біткенді қалған жанша.

Қолдағы қаршығаңнан неге айрылдың,

Тұтқасы дүниенің сенде болса?

Жамбыл:

Жалғанның сорлысы екен қыз бен жігіт,

Жүрмеген бірге ойнап, бірге күліп.

Арыны басылмаған арсыз көңіл

Тағы да етіп отыр сізден үміт...

Айкүміс:

Жігітке көрінеді үміт жеңсік,

Жарымас ол мінезге көңіл көншіп.

Жарқыным, одан қайта қолқанды айтшы,

Әрнені тере бермей, құр білгенсіп.

Жамбыл:

Түйме емес, тоғыз емес тілегенім,

Жұбатпас көңіліңді құр өлеңім.

Болмасаң сөзге қашақ, ішке тосаң,

Сырымды айттырмай-ақ білер едің!?

Айкүміс:

Жамбыл-ау, жан екенсің сөзге сараң,

Жақпады қай мінезім бүгін саған?

Дітіңді білтелемей, білдіре айтшы,

Саласың қандай қолқа тегі маған?

Жамбыл-ау, ұстатпаймын, кінә қойма!

Кетейін қайтып ардан мына тойда.

«Жақсы сөз жан семіртер» деген бар ғой,

Әдепті мінездерің жүрсін ойда.

Жамбыл:

Айкүміс, амалым жоқ, қош, ендеше,
Кетелік сыр білдірмей жат пендеше.
Атыңды, ақ жүзіңді ұмытпаспын,
Кеудемнен қашан менің от сөнгенше...

Бөлектің қызы мен

Жамбыл

Құлпы қыз:

Көк шولاқпен тепектеп,
Тор шولاқты жетектеп.
Жанай берме көшімді,
Түйелерім шошиды.

Жамбыл:

Әсем басқан құла атың,
Өзіңді де ұнаттым.
Жақындағым келеді,
Жақсы көрген жұратым.

Құлпы қыз:

Қашан құда болып ең Балғалымен,
Күн өткізген түрің бар сандалумен.
Балғалының батасы бұйырмайды,
Қол қусырып келсең де мал-жаныңмен.

Жамбыл:

Қарға тамыр ел едік, қашаннан-ақ,
Жегжатымен ел өсіп, жасаңдамақ,

Ел аруағын сыйламас, есер қыздар,
Жеңіл сөйлеп орынсыз шошандамақ!

Жолаушылап келемін, өзім жүдеп,
Киім тозған, сәнім жоқ, жолға түнеп.
Жылы көріп жүзінді жақындап ем,
Қомытсынып сөйледің үдеп-үдеп.

Құлпы қыз:

Жолаушы адам, білемін, жүдеп келер,
Еру ерден бірдеңе тілеп келер.
Көш қасынан қалмайсың қосанжарлап,
Аулақ жүрсең, жарқыным, кім өкпелер!

Жамбыл:

Оның рас, жолаушы жүдеп келер,
Жүдесем де, мен емес қыз өткерер.
Көк шолақпен көшінде бір жүрмесем,
Балғалыда Бөлектің қызы өкпелер.

Құлпы қыз:

Құла қасқа – бәсірем көшке мінген,
Құлақ жымса атыңды сескендірген.
Қапелімде қаларсың күлкі болып,
Кетсең деймін, жарқыным, көш шенінен!

Жамбыл:

Не қылсаң да кетпеймін мен қасыңнан,
Сүйкімді боп барарсың алғашқыдан.
Ат тістесе атымды қуанамын –
Тәңірімнің ісі деп жармастырған!

Жамбыл мен бөлтірік

Жамбыл:

Келіп ем Туғаным деп, Қызыл бөрік,
Кеткелі өлеңіме қылып жерік.
Қаңғырып қайтайын деп келгенім жоқ,
Қып-қызыл билеріңнің жүзін көріп.

Бермедің қалы кілем, бұлғын ішік,
Тамағым салқын тиіп қалыпты ісіп.
Бақайдың берекелі Дәркембайы,
Көрген жоқ бұрын саған ісім түсіп.

Біздің ел Алатаудың бауырында,
Сіздің ел Асы жайлау сауырында.
Атаңның Қыдыр шалған қонысында,
Жақсы ма жолыққаным ауыруға?

Дәркембай, дәрісін тап, жібер емдеп,
Қалыпшын көңіл сынып, қатты дендеп.
Алыстағы ағайыннан не алды екен деп,
Жүрмесін жетегіме жұрт телмендеп.

Уа, Бөлтірік, Бөлтірік!
Сөз мәуіртін келтіріп,
Бір сөйлесең, не етеді?
Сүйегімді жасыттың,
Кетейін бе өлтіріп!?

Қалай жасып қайтайын,
Осы өңірде сен тұрып.
Ақын атың бар еді,

Сөйлесеңші серпіліп,
Жасыл жайлау, ақ орда
Қалсын біраз желпініп.
Неге отырсың үндемей,
Дәркембайдың алдында
Дәтің бармай іркіліп?

Бөлтірік:

Ой, Жамбыл-ай, Жамбыл-ай,
Қашан құлақ салды бай!
Сөз асылын тани ма,
Өзі ақынша қаңғымай?
Енші беріп, үй тіксе,
Әлі келмей жатқан жоқ.
Екей елі бұл өрдің
Келіп дәмін татқан жоқ.
Мата бір топ Жамбылға,
Мал таусылып жатқан жоқ.
Думан қылды аулыңда,
Сөзін бұлдап сатқан жоқ.
Өлең беріп жорға алса,
Жамбылдан бір сөз қалса,
Тарамай ма мақтан боп.
Ер көңілін таппасақ,
Үстіне ішік жаппасақ,
Қызылбөрік, Бақайды
Өр мінезді бұл Жамбыл
Жұртқа жаман атайды!

MAZMUNDAMA

Кітапты баспаға әзірлеген
«Мазмұндама» қоғамдық қоры

Күн
Толғауы

ЖАМБЫЛ ЖАБАЕВ

ЖАЗБАҒА ҮШІН

АМАЗМҮНДАМА

нәтижелік өзгертуді қамтамасыз ететін

жаңа жүйенің «амазмүндама»

Шығарушы редактор **Баян Хасанова**
Корректорлар **Жарқын Берікқызы**
Суретші-иллюстраторлар **Талғат Шідербаев,**
Назерке Тұрсынхан
Беттеуші **Асия Турлина**
Дизайнер **Арман Мақсұтов**

www.mazmundama.kz

Басуға 18.07.2022 жылы қол қойылды. Қалыбы 84x108 ¹/₃₂.
Басылымы офсеттік. Қаріп түрі «Brygada 1918».
Баспа табағы 7,25. Таралымы 3000 дана.
Тапсырыс № 463

«Мазмүндама» қоғамдық қоры, 010000,
Нұр-Сұлтан қаласы, Қалдаяқов көшесі, 13,2.
Сұрақтар бойынша WhatsApp +7 775 909-01-77, +7 702 111-13-05
mazmundama@gmail.com

Тапсырыс берушінің дайын файлдарынан басылып шықты.

ЖШС РПБК «Дәуір», 050009,
Алматы қаласы, Гагарин д-лы, 93а.
E-mail: priemn1@dair.kz, zakaz@dair.kz

2208

Жамбыл Жабаев

КҮН ТОЛҒАУЫ

Қазақ поэзиясы – тереңге тамыр жайған, ғасырлар бойы халықпен бірге жасап келе жатқан көркем өнер. Ақындар ұлттың ар-ожданын, тарихын, қуанышы мен қасіретін, елдің мұратын рухты, текті жырларына қосып, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп, әдебиетімізге баға жетпес байлық сыйлаған. Адам жанының қалтарыс-бұлттарысына үңіліп, рухани шөлді қандырып, көңілдің кейбір кездерінен сыр шертетін өлмес өлеңдерді кітап бетіне қаттап, келер ұрпаққа қалдыру – біздің басты парызымыз.

ISBN 978-601-80634-2-8

11+

 mazzmundama

 [@mazzmundama](https://www.instagram.com/mazzmundama)

 [mazzmundama](https://www.facebook.com/mazzmundama)